

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis, E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana Libri XVI**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1634

De Adminicvlis Eloqventiae, Ingenio, Doctrina Et Imitatione. Liber Tertivs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70090](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70090)

DE ADMINICVLIS
E LO Q V E N T I A E,
 I N G E N I O, D O C T R I N A
 E T I M I T A T I O N E.
 L I B E R T E R T I V S.

De Animi præstantia.

C A P V T P R I M V M.

Actenus à nobis maximorum Oratorum lineamentis & coloribus conformata est præstantissima cuiusdam Eloquætiæ species, cuius facibus inardescere generosæ mentes possunt: nunc de Adminiculis, quibus cõparari solet, paulò pictius, & hilarius, ut his aspersa condimentis, doctrinæ severitas mulceatur, non sine tamen honestæ utilitatis compendio, hoc qui sequitur libello differemus.

Tota igitur spes capessendæ eloquentiæ, partim est in soli bonitate, partim in eius cultura constituta. Ager, siue hortus noster, animus est, cultura eruditio, coloni præceptores, flores scientiæ, & virtutis lumina, fructus immortalitatis. Hęc ego dum dico, nihil breuius; dum cogito, nihil patet latius. Ac primum, nemo non videt, quanta sit huius soli, animi (inquam) supra omnes omnium hortorum fundos dignitas, quantus splendor, quanta maiestas! Dux est, & Imperator vitæ mortalium, rector humani generis, princeps facultatum, agit, habetque omnia, ipse nec agitur, nec habetur, luce clarior, tempore rapidior, syderibus velocior, non hic Empedoclis

sanguinem, non Zenonis igne, non Aristoxeni intentionem, non Pythagoræ numeros, non cœli particulam agnosco; aliquid est profecto, aliquid est sanguine viuidius, igne purius, intentione contentius, modulis numerosius, cœlo deniq; ipso maius, & augustius. Et quid aliud est, quàm vitæ spiraculum? quam *divus Augustinus* (ut ait D. Gregor. Nazianzenus) quam species omnipotentis, vili luto impressa? ut facies solis in nube, radius in crystallo, hyacinthus in cera?

Obuersatur mihi de hac animi dignitate cogitanti, Cosmæ potentissimi Persarum regis machina crystallina, in qua, ut est apud Cedrenum, mirum dictu, cœli immensitas, solis cursus, lunæ labor, & æternæ micantium syderum conversiones cernebantur, aderant quoque machinæ, e quibus vis aquarum exiliret, quæ modò subirent in imbes, modò rigescerent in grandines, modò tumescerent in fluctus, modò præcipitarentur in torrentes; tum verò aer modò serenus, blanda velut Etesiarum amœnitate ridebat, modò nubibus obducebatur, furebat procellis, micabat fulguribus, minaci fulminum terrore confundebatur, ipse quasi Deus aliquis in medio collocatus, ad nutum compositos cursus, recursusque stellarum

Ced. p. 338.

COR-

contemplabatur, pluebat, nungebat; tonabat, fulminabat, permiscebat omnia. Simili profecto ratione animus in capite, tanquam in arce positus sedet, & dominatur: nunc (vt ait Plato) *cu[m] iditatum gynecaa dispenjat, nunc acrimonia andronem regit, nunc desideria, veluti volutantes prodromos emittit, nunc furiales irarum exercitus e castris educit, nunc serena luce circumscriptus suauiter venidet, nunc varijs afflictiuum turbibus totus circumstrepit.* Atque eum talis, & tantus ipse sit, duas habet facultates omnium praestantissimas, quibus, veluti manibus, rerum apprehendit species: intellectum dico, & voluntatem: hac enim in amorem fertur, & odium illo vera discernit a falsis, inuestigat, capit, cognoscit, & si acutior fuerit, atque solertior, hoc vocatur ingenium, cuius, Deus bone, quanta est velocitas, quam celeres motus, & planè ignei! Vis dissiuulissimas terrarum partes peragratè iam peragrauit, praecipis Oceanum tranare iam tranauit: iubes in eolum euolare iam euolauit: cupis detinere? non potes: quos enim obices oppones? pone terram molem, penetrabit; pone claustra adamantina, perfrumpet; pone eolum, perfringet, ad extremam vsque naturam peruet, & si quid extra est, serueturabitur.

Plato apud Dion. Longinum.

Ingenium quid:

De varietate ingeniorum, & excellentia in mechanis.

CAPVT II.

Sed vt agrorum, ita & ingeniorum magna est varietas, alia enim aurea, alia argentea, alia ferrea, alia etiam plumbea videntur: ex quo antiquorum nonnulli, dissimilitas animorum species esse voluerunt, quos aded functione diuersos cernerent. Animaduerte, quaeso, quisquis es, & in eo mecum mirare exultatis naturam ludum. Ex hac parte Seneca duonominum millia semel audita, Corsiens verò adolescens triginta sex millia refert fideliter: ex illa Amphibides ad quatuor vsque numerat, Melitides ad quinque, dic vlli ultra pergat, non potest, ad summum venit memoria. Ex hac Mithridates duarum & viginti gentium, quas habet in ditione, linguas percallat: Ex illa Caluissus, ne Priami quidem, & Vlyssis nomen, quod tamen quotidie vsurpat, satis habet expeditum Ex hac Herodes Atticus cornu

Muretus in varijs lectionibus.

Seneca. Philost. in Herodote.

quoddam Amaltheæ, Oceanus eruditionis, & eloquentiæ, cuius doctissimi quique (si Philostrato credimus) frustra, & particulae appelluntur, magna totius orbis terrarum admiratione declamat, docet, scribit: ex illa Herodis filius primas literas addiscere non potest, viget pater, & vt opulentia æquabat reges, nobilis ludi magister, viginti quatuor pueros honorarios nomine literarum insignitos dat filio, vt vnus Alpha, alter Beta, tertius Gamma, & ita deinceps omnes appellarentur, habet in seruis quotidianis alphabetum stupidus adulescens, laborat tamen in ediscendo. Ex hac parte Didymus Grammaticus *Bibliolathas* apud Athenæum, vt nominatur à Demetrio Træzeno tria millia librorum, & quingentos scribit: ex illa infiniti sunt rudes, & alphabeti. Ex hac Q. Cæcilius Metellus Macedonius triumphator illustrissimus, cuius caput, velut quædam prudentiæ officina, ex illa Q. Metellus Caprarius eius filius omnino stupidus, cui stomachatus magnus Scipio dixisse fertur: si quintum pareret mater eius, asinum fuisse parituram. Quid si opera ista conferantur? quid si illa admirabilis opificum industria prodeat in lucem? Archimedes onustam nauem, quam non ingens hominum multitudo loco mouere potuisset, solus molitus est, traxitque quo voluit, eæli metus luit in vitro, ad summum, Iouis æmulus, tonitru peistrepuit, coruscationem incendit, fulmina iaculatus est. Architas volentem columbam fabricauit, Albertus magnus (vt ferunt) loquentem statuatam, opus triginta annorum, quod vno momento diuus Thomas contriuit. Myrmecides quadrigam eburneam musæ alis, nauim apiculæ penis intexuit, alius casum Phaëtonis in gemma annuli scitissimis lineolis exarauit, alius in Achate nouem musas cum Apolline impressit: melius superiori sæculo Cappocius Senensis totam de morte Christi historiam, res, actus, personas, elegantissimo artificio in suis vnguibus delineauit: melius quoque Fraciscus Alumaus, qui symbolum Apollolorum, & Euangelium Ioannis, in denarioli orbiculo magna Caroli quinti, & Clementis septimi admiratione descripsit. Quid in horologijs? vt triumpharunt ingenia Ala solis, & lunæ cursus definiunt, alia quauis hora homines e somno excitant, & lumen accendunt, alia statuas accedentes, & recedentes singulis ictibus referunt. Ex eo enim, quod Aaron rex Perfarum ad Carolum magnum Imperatorem

Cic. de re dicitur.

Claud. in uem, quam non ingens hominum multitudo loco mouere potuisset, solus molitus est, traxitque quo voluit, eæli metus luit in vitro, ad summum, Iouis æmulus, tonitru peistrepuit, coruscationem incendit, fulmina iaculatus est. Architas volentem columbam fabricauit, Albertus magnus (vt ferunt) loquentem statuatam, opus triginta annorum, quod vno momento diuus Thomas contriuit.

Galen. l. 17. de usu partium.

Vide dies canis.

milit anno octingentesimo septimo, duodecim equites modò singuli, modò bini, modò terni, modò vno agmine omnes apertis tot fenestris turmatim exiliebant, exercitum dixisses è portis castrorum erumpentem. Num verò prodigio simile est, quod horologium cum campanula, & indice, cum tot libramentis currentibus, & recurrentibus rotulis, in Caroli quinti annulo pretiosissimus artifex inclusit? Confer nunc ista ingenia Albanis, & Thracibus, qui solem dilecti magnitudine esse iudicant, lunam capiti impendentem timent, ne cadat; cœlum scalis posse aditi putant; viro parente nati sint nesciunt; testas, & laquides fœno molliunt; lumen extinguunt, ne à pulicibus pungantur.

Causse huius varietatis.

CAPVT III.

Equidem diuersos specie animos asserere temerarium ducor: at omnes virtute, & dignitate patet esse, nec referre, vtrum anima sit Agamemnonis, an Thesiræ; Alexandri, an Margitæ; Iulij Cæsaris, an Bambaltonis. multorum, & grauissimorum hominum sciantis hæc opinio non mediocriter refragatur.

Quid enim aliud est, quàm maximum ornamentum ex vniuerso tollere, disparitatem perfectionis? quàm Deum similem illi pictori facere, qui præter cupressos pingere nihil poterat: Nunquid ipse eodem lumine stellas omnes incendit, eodem virore arbores iradiat, eadem purpura vestit flores? An quod facit in floribus, stellis, arboribus, hoc ipsum facere non poterit in mentibus? Ex eius fortasse natura repugnat: at immensæ est & inexhaustæ virtutis. Ex animis? nihil minus, sequuntur enim, vt mollis cera pollicem fingentis Dei. Haud negarim aliquid syderibus, multum loco, corporis temperamento non parum, institutioni plurimum tribui oportere, à quibus ingenia varijs modis affici videamus. Nam, qui sub crasso aere nascuntur, obtusiores, vt Boetios: qui sub puro, & delicato, ingeniosiores, vt Athenienses fieri, satis, superque trita veterum dicta docuerunt: ex institutionis verò fonte manauit tanta, quæ in diuersis gentibus cernitur ingeniorum dissimilitudo. Perfereferè omnes otiosi, propter Palatinæ operæ assidua obsequia. Syri cupidi, & avari, vt qui in continua rei infortioræ exercitatione terere-

tur. Asiatici molles, vt quorum patria delicijs afflueret, Alexandrini derisores, vt qui à puero ad dictoria, & sales fingerentur: Cappadoces, Cilices, Cretenses, mœdaces & fraudolenti, vt mari, & nauicis rebus aduerti: Campani superbi, & arrogantes, quales in summa rerum affluentia nati homines esse solent. Et ista quidem ad communes ingeniorum propensiones huc, vel illuc inflectendas vim habent non mediocrem, at in magnis ingenijs aliqua vis est superior, quæ Dei lumine accenditur: quæ admodum eum in corporibus videmus, cæsi omnia ex primo luto, quod magnus ille architectus singulari artificio machinatus est, sciamus esse profecta: tamen quæ in pulchritudine, & deformitate; quæ in robore, & debilitate; quæ in agilitate, & tarditate discrimina cernimus? Rusticellus Hercules multum suum tollebat humeris, Athanatos quingenario thorace plumbeo indutus, cothurnisque quingentorum pondò calcatus; præclara Venereis (andalia) per secpam ingrediebatur. Adolescens Turca sub Ferdinando Gonzaga, corpore haud quidem magno, sed tereti, assumpto homine in humeros, per funem ad dimidium recti anguli accliuem, adiectis gladijs, trium ferme palmorum longitudinis, præacutis acieq; no uacule pedum analleolis ascendebat, adeò distentus, vt nec in plano facile fuerit sic ambulare: inde funi superpositam tabulam passibus traiecit: cum vix ipsa, vel momento rudenti insistere possit, mox suppositis patellis cæcis absque vinculo, quas extensis pedibus retinere cogebatur, per eundem funem ambulabat. Quis non stupreat, & nostrâ corpora scitilia, hoc æreum, aut igneum esse dicat? Ita in ingenijs euenire solet, dices alia ex cælo delibata, alia ex habitu luti expressa: diuinus Plato asperfos quidem omnibus igniculos esse dicebat, sed in alijs languidiores, in alijs aciores: Mercurius ille rex maximus animis, ante quam in corpora laboraret, craterè mentibus singulis esse propositum fingebat, quem alij tantum delibarent, alij modice biberent, alij plenius, quidam se totos in eum ingurgitarent, qui omnium essent ingenij splendore florentissimij. Quicquid est, gaudeant benè nati, & qui à natura animam bonam, bonam mentem, bonum ingenium sortiti sunt. Hoc primum cultura nostræ fundamentum

statuo.

Plin. l. 7. c. 20.

Cardan. de sibi.

Mercur. Trismeg.

Trin.

Tria ingeniorum genera qua literis apta, & vnde sumendum cultura exordium.

CAPVT IV.

Sed quale tandem erit istud, quod quaerimus? Ingenij, & doctrinae princeps Aristoteles commodè quidem ingenia in tria genera diuidit, & alia inertia facit, & stupida, quibus nihil ad res gerendas ineptius. Talis Claudij Caesaris, imò Stipitis, indoles fuit, qui cū Messalinam Vxorem, calcato lecti genitalis fœdere in omnibus adulterijs voluntatam probe sciret, ægrè tandem in id consilium adductus est, vt eam per spiculatorē trucidari iuberet. Re demum confecta, & eodem die ipsi nuntiata, post vnam, aut alteram horam quærebatur (vir admodum memor) quid domiæ esset factum, quò minus ad cœnam veniret. Alia nimis velocia esse censet, & calida, quæ plerumque in stultitiam, & furorem degenerant: & exempla quidem illustria in Heriogene & Caligula Cesare vidit antiquitas, quorum vnus, qui aano ætatis decimo quinto, incredibili hominum concursu, magna doctorum admiratione, ipso etiam Imperatorum plausu, dicebat ex tempore, cum ætatem virilem attigisset, ad eò hebes factus est, vt quod est ab Antiocho non insipide dictum, inter pueros senex, inter senes puer videretur, & esset. Alter, qui à puero celerissimos ingenij motus habebat, in eam vecordiam deuenit, vt palam cum Iouis statua nunc blandiens, nunc increpans versibus Homericis colloqueretur, lunam plenam, & fulgentem in amplexus inuitaret, horreis conclusis populo Rom. famem indiceret: ad summum, equo incitato, quem præ cæteris carissimum habuit, consularum destinaret. Tertium locum obtinent *stupidus*, quæ sedata sunt, & mansueta, atque idè meliora ad omnem rationem humanitatis.

Non placent ingenia simiarum, quæ versatili leuitate desultoria huc, & illuc volitant, in nugis, & quiescunt, triumphant, in serijs rebus hebescunt: sordent mihi pigra, & abdomini de dita, porcorum, quibus nisi culinae nidus suboluerit, nunquam excitabuntur; nauseam mihi faciunt sordida simul & callida vulpecularum, quæ nihil nisi lucri pecuniæ, & malitiæ vias consecretantur, in quibus si turpiter inflauerint, nuac perbeata existimantur. Voto in-

genium, quòd simplex, candidum, solers, constans, festinè lentum, magnum, exaggeratum, quòd se supra auaritiã, supra voluptatem ad cœlum vsque efferat. Bene hæbet, designatum est à nobis solum, in quo olitoris nostri desudare, & longè, lateque excurrere possit industria. Primum igitur fundi ingenium cognoscat, deinde subigat, expurget, molliat, excolat. Educat mihi purioris doctrinae riuulos, quibus tenella germina irrigentur, quòd mitius crescant, & felicitius. Disponat classes, quasi pergulas, smaragdino vitore illuminatas, & afficitis per iusta intervalia arboribus, componat areolas puras, mundas, elegantes, è quibus suauissimi florum, an potius virtutum omnium, assentur odores. Ad hoc accedat oportet institutio non triuialis, sed generosa, quæ à pietate prima iaciat fundamenta, & per magnarum virtutum gradus emissa, ad Deum vsque scientiarum fontem pestingat.

Aduersus eos qui Christiano cultu emolliri, & languescere dicunt ingenia.

CAPVT V.

In quo mihi confutanda est vetus querela eorum, qui Ethnicorum, & etiam turpissimorum opera, & ingenia nostris anteponunt, qui Christianarum virtutum cultu magnos animos obtundi, minus ad rem militarem aptos, minus ad iurisprudentiam, & eloquentiam fieri clamant, eorum gloriam aut extinguunt, aut meticulosa superstitione retardari: liberum esse oportere felix ingenium, vagari per omnia, nihil intactum relinquere, sibi Catulos, Martiales, Petronios ciurari, & æterna debilitate castos, & instabiles emitti. In quo, Deus bone! quantus error eorum, qui hæc dicunt, si non vident, idcirco Deus scientiam dedit, vt virtutem pro ludibrio haberemus? Idcirco Christianos fecit, vt propudiosos amores, vt Gomorrhæos calamos, vt chartas, (chartas dico) imò omnium sordium sentinas, ex Fescenninorum incendijs, & cineribus erutas in lucem efferemus? & hæc insectari, est veteris doctrinae splendorem obscurare, de summis authoribus detrahere, ordinem de rebus, solem de mundo eripere. Ingemiscite, si quis modo vobis sensus est, Constantini, & Theodosij ciueres, ingemiscite: Vos, quæ religiosissimis edictis coercuistis, quæ excidistis, quæ æternis tenebris mandastis. Sodaxa flagitia, atque scelera, ab hominibus Christianis post

Sunt hoc
metropian
à Cæsaribus
appellat.

Philost. in
seph. 11.
Tranquil.
in Cato.

*Vide apud
Baron.
edict. Con-
stantin. cō-
tra obscenos
poetas.*

sexdecim secula requiruntur, & lugentur amilla. Vos, quam in Christianorum gymnasia induxistis pietatem, & quæ vos beatissimis laureis cumalatos, in illas æternis syderibus illuminatas domos induxit, contemni, expui, lacerari vidimus? Ee magna (inquunt) emollit ingenia: quænam (malum) sunt ista magna ingenia? An Mucij, qui distillantem in foculo nudis ossibus dexteram spectent, & pœnas à se nescio cuius iuriti conatus exigant? an Cato-nes, qui post Lybicas Syrtis, & serpentū ludibria, animas proiciant, non profundant? an Porcia, quæ cum ferrum negarit fortuna, vitæ carbone extrudant? an Iuliani, qui amisso apud Persas per dedecus exerciti, afflicti, saucij, moribundi in Christum manantē è vulnere cruorem contorqueant? an Dicæarchi, & Protogoræ, qui de Deo an sit, nec ne, modò ferueat olla, inquirendum non putant? an Lacones, qui (vt est apud Plutarchū in questionibus Græcis) *neminem bonum fieri publico literis in columna incisus sanxerunt*: num potius magna, & diuina ingenia, Clementes Alexandrini, Gregorij, Basilij, Chrysostomi, Augustini, Hieronymi, qui Christianæ pietatis gradibus, ad id doctrinæ, & eruditionis venerunt, quod superiora sæcula non viderūt, posteriora admirari magis, quā imitari possunt? Doctores loquor, & sanctos quid Imperatores? ex qua schola limati ad imperium prodierunt? quibus disciplinis instituti hostes terrore, suos amore deuixerunt? quibus præceptis informati vltra columnas Herculis nominis sui famā diffuderunt? de veteribus nihil dico, quorum exemplis pleni libri, plenæ sapientū voces, plena ora posteritatis. De nostris loquor, quorū domesticas virtutes intruere nobis integrum est, quibus tandē artibus inuictissimus ille Martellus anno 730. Abderamum Sarracenū cum prodigioso quadringentorū milliū exercitu in Gallias irruentē repressit, & trecentis quindecim millibus interfectis in pugna Turonēsi ea statuit trophæa, quæ nullus antiquorum Cæsarum poruit adæquare? quibus tanti patris soboles Pipinus bis cum maximo, atque fortissimo exercitu Alpes penetravit, & primū Arnulphum Longobardorū Regem, dein de Gaifram in summū Pontificem, & sanctissima religionis nostræ pigora rebellis animo ferocietates pacauit? quibus eius filius Carolus Magnus per omnes terrarū oras, quasi fulminum terroribus cinctus arma circumtulit, easq; non magis suis cursibus peragravit, quam victorijs, atque triumphis illu-

*Franci,
Christiani-
ssimi &
fortissimi.*

stravit? Quibus sanctus ille Rex Ludouicus, cum mille, & quadringentis nauibus (non tot olim Agamemnon rex regum ad Troiam nauigauit) Syrtis, Charybdes, atque insana Syllarum latratibus, suæ uique uorticis maria contempsit, & luciantem inrer extrema omnia animam pro Christi gloria feliciter effudit in victoria? num probitate, num simplicitate, nū pietate? Age, perfrica frontem, quisquis es Heroum obtrectator, & die Christiano cultu emollita hæc ingenia ad foecordiam descivisse, & si lubet iuris peritos percontari, quare, quinam viri fuerunt Africani, & Epagathi, Tertulliani; si oratores, qui Athenagoræ, Iustini, Firmiani, Arnobij, Saluiani; si pœtas, qui Prudentij, Sidonij, Apollinarij, Sedulij, Nonni, Ronsardij; si historicos, qui Eusebij, Theodoretij, Euagrij, Seueri Sulpitij, Baronij?

Quare, an refrixerint an emarcuerint? an Christiani mores aliquid de eorū eruditione, industria, subtilitate detraxerint? Omnino ingenijs verè Christianis nihil præstantius fuit, aut augustius. Germana enim est eruditionis pietas, & rerū magnarum comes perpetua. Atque, vt mala quædam olitores germanitatis ap-
pellant semper coherentia, semper gemella, nunquam singula in fortu, ita se mutuo amicitiæ foedere, & incredibili societatis commercio ista consequuntur, nec sine iactura à se inuicē distungi, atque separari possunt. In meridiano orbe, vt aiunt, præcipuam nobilitatem obtinet palmæ Syagrii, proximamque Margarides, ex breues, candidæ, rotundæ, acinis, quàm balanis similiore; vnde & nomē à margaritis acceperit, & vna earum arbor in Chora regione esse traditur. Vna & Syagrorum, quæ mirum dictū, cum Phœnicæ aue moriuntur, cum eadem renascitur. Ego verò sic arbitror, & sic mihi persuadco, non tantum esse palmæ Syagrorum, & Phœnicis commercium, quantum pietatis, & doctrinæ. Hæc illam, tanquam sororem amat, complectitur, ex osculatur; sine eadē languet, contabescit, emoritur. Quamobrem, & his stabilis fundamentis Christianorū scholæ, omnes Ethnicorum academias bonitate numero, dignitate facile superarunt. Omitto quantæ venerationis fuerit apud Iudæos, sanctissimū illud Melchisedecis sacrarium, Iacobi Patriarchæ rudimentis nobilitatū, à quo scholarū institutionē profectam esse volunt, & in omnes nationes longè, lateq; propagatam. Nihil dico de nobilissima Pateni schola, quæ ab ipsis Christianæ Religionis incunabulis cepit. Alexandriæ,
sapien-

vide Baro-
nium.

sapientissimorum hominum, Clementis Alex-
andrini, & ipsius Origenis, cæterorumq; non
dissimilium studijs feliciter illustrata. Sileri-
pator de gymnasio Theodosiano, in quo sex
Rhetores, viginti Grammatici, imperatorijs
stipendijs honestati, magno Christianæ iuue-
tutis cōcursu vna docuerunt? Quid habet tan-
dem antiquitas, quod non dicam, cum Acade-
miæ Parisiensis pristina maiestate, sed cū me-
dioeri quidem schola comparari possit scimus
sub Claudio Imperatore Romanos doctores
Græci penuria, Massiliam liberos misisse, vt
Græcica literatura excolerentur. Discimus
ab Eusebio, sub Domitiano primum Romæ
Quintilianum, publica mercede conductum
ex Hispania Rhetoricam, docuisse. At apud
nos, nullus penè vicus, cui non humaniorum
literarum magister sit publico stipendio ho-
nestatus. adeo iniuri sunt Censores, quinge-
nijs, & studijs Ethnicorum plus tribuunt, quàm
Christianorum.

De ingeniorum delectu, ad eloquentiam spe-
cialius dictum.

GAPVT VI.

Cicero de
orat.

APollonius ille quidem Alabandensis præ-
clari præceptoris munereungebatur; qui
eorum, quos ad capeffendum eloquentiæ stu-
dium, in suum ludum parentes mittebant, in-
genia explorabat accuratissimè; quæ si minus
essent idonea, quamprimum dimittebat, ne
frustrà laboribus in discendo frangerentur. Et
certè, cum in omnibus artibus sit ingeniorum
habè adus delectus, maximè verò in eloquen-
tia, quæ, vt res est omnium difficillima, ita in-
genij felicitatè magnoperè desiderat. Hic pro-
fectò, vt aiebat Ilserates, τὸ γρηγορὸς καὶ
ἄθροιστος, vt aiunt, fortitudinis indolem in
pueris hac ratione explorare solebant: Ingen-
tes quasdam aues cicuratas alebant domi, qui-
bus tenella adhuc pulionum corpora impone-
bant: Ad id autem ministerium mirabili quadà
dexteritate factæ erant, vt in sublime fessores
efficerent, & leni motu deuolantes reportarēt.
Hoc si non pauebant pueri, si volarum intre-
pidè sustinebant, eximia indolis dabant indi-
cium.

Plutar. in
Isocr.

Alexand.
Neapol. l. 2.
cap. 25.

Ita profectò, & in eloquentia facere oportet,
& diligenter spectate ingenij motus, &
cursus, quibusve pennis, & quàm sublimè ferri
possit, quod in pueris, in quibus natura, vt ait

Cicero, tanquam in speculis cernitur, à teneris
elucere solet.

Primum illud ex veterum sententia statua-
mus, aliquas esse naturas veluti diuino furore
accensas, quas Dionysius Halicarnassensis φ-
σως θεοδωτας eleganter appellat: easque, vt ferrū
Siderite lapide affictum, sic mente diuina in-
citatatas, arcana quadam vi perfundi.

Talis fuit mens Origenis, qui à teneris vn-
guiculis, iam discendi cupiditate volitans, pa-
trem de factorum dogmatum mysterijs magna
prudencia interrogabat. Pater verò admiratus,
conabatur incitatissimos naturæ cultus moder-
rari, ne tantis motibus non sufficeret mortali-
tas, sed videbat in eo διαδύσαν φάτιν, idcirco
dormientis pectus, quasi sacrum magnæ men-
tis domicilium exosculabatur.

Euseb. li. 6:
c. 2.

Tale fuit D. Augustini ingenium, qui annos
natus duodecim, Logicos, & Rhetoricos Ari-
stotelis libros intelligebat.

D. August.
confess.

Hanc mentem διαδύσαν, magna quædam, &
acris incitatio mentis, & affectuum teneritudo
consequitur, qui oriuntur ex vi φαντασιος, quæ
in ipsis, vt cera mollis, impressas rerum ima-
gines facillimè suscipit, ipsque tenacius adhæ-
rescit.

Hoc in Thucydide adhuc puero visum est,
qui cum Herodotum historias in theatro reci-
tantem audiret, quibusdam narrationibus per-
motus, erupit in lachrymas: quod animadu-
ertens Herodotus, eius naturam φρησιν pronun-
ciauit, & prædixit fore, vt in virum eloquen-
tem euaderet.

Quid verò Euripides? quàm acrem, & viuā
ιδωλεποίαν habuerit, notauit Longinus in li-
bro πρὸς ἑρμίου, inde fluunt illi versus;

Ὁ μῆτρος, ἰερτερωσ, ἡ ἐπιτελε μοι
τὰς αἰματῶδες, & δ' ἄκαυτῶδες κόρας,
αὐταὶ γὰρ αὐταὶ πικρὸν δεύκασσι.

Dicas eum ipsas furias facibus armatas vi-
dere, non scribere. Similiter cum Phaethontis
curram describit, eius animus cum equis voli-
tat, & cum adolescente ipso periclitatur.

Eandem naturam nactus est M. Tullius, qui
sibi vehementes illas perorationes, non inge-
nio, sed dolore fluere ingenue fatetur. Quid ego
de miserationibus loquar: quibus eò sum vsus pluri-
bus, quod etiam si plures dicebamur, perorationem
mibi tamen omnes relinquebant: in quo, vt videtur
excellere, non ingenio, sed dolore assiquebar. Deinde:
Nulla me ingenij, sed magna vis animi inflammas,
vt me ipse non teneam.

Cic. in or.

Et de Quintiliano habet Angelus Politianus. Tantam vim concipiendarum imaginum in eo fuisse, & frequenter ita commotum, ut non solum lachrymæ illum, sed & pallor, & verò similis dolor deprehenderent.

Sit igitur hoc primum apri ad eloquentiam ingenij indicium: σφοδρὸν καὶ ἐκστασιατικὸν πάθος; & ut vno verbo dicam, furor oratorius, quem, qui solis poetis tribuunt, vehementer errant.

Alterum, est grauis quædam acrimonia ingenij; qui enim tantum in miserationibus excellunt, & nihil habent iracundiæ, faciliè in motus muliebres degenerant, qui non satis oratoriam grauitatem decent. Ad hanc, inquit Dionysius Longinus, excellæ mentis generositatè oportet ingenia liberalissimè educari, neque enim possunt seruilia, vbi præsertim vitij hominum, & grauium personarum obliuiscendum est, hoc libertatis decus, & παρρησίαν retinere. Οὐδὲ γὰρ εἶον τε μικρὰ καὶ ἀλοπρεπῆ φρονήματα, καὶ ἄπειρον ἐκστασίων, δαυμασόντι, καὶ τὸ πάθος ἀπὸ ἑξενεγκῆν ἀξίον.

Tertium, est naturalis quædam faciendia, candor, elegantia, qua multi à puero cernuntur excellere, in explicandis animi sensibus iam arguti, vberes, expediti, ad quod cum vocis plena quædam suauietas, tum decorum actionis accediti dona sunt Dei ad satius disciplinæ accipiendos peropportuna.

Carolus Zenus septennis puer, cum eius parens ad Smyrniam à Turcis interfectus generose occubuisse, apud Clementem VI. de patris virtute, & sua orbitate orationem habuit tanta faciendia, ut in dolem pueri admiratus sumus Pontifex, cum penes se, & habere voluerit, & iam grandem natu, Patenti sacerdotio amplissimo decorarit. Hoc anno 1614. cum LYDÓVICVS XIII. Flexiam nostram, parentis olim sui HENRICI MAGNI cunabula, nunc eiuscordis, pretiosissimi omnium pignoris domicilium, & Gymnasium, regia munificentiâ extructissimum inuiseret, à pueris variarum linguarum orationibus in collegij limine exceptus est, qui ad reliquos ludos, & apparatus dederunt initium: Placuit humanissimo Regi verecunda adolescentulorum fiducia, & melitius lepos, qui tum in labris infidre videbatur: itaque, & eorum nomina rogare, & blandissime affari (quæ Regum nostrorum est comitas, affabilitatque sermonis) Princeps optimus haud dedignabatur.

Est illa quidem experenda puerilis faciendia, non tamen ad grandem & exaggeratam eloquentiam sufficit, nisi maioribus præsidij instructa fuerit. Quamobrem similia plerumque videmus ingenia in Pægyricis, & mediocribus etiam causis, quæ illam vim incensæ mentis non requirunt; suauiter feliciterque versati, ad maiores autem dicendi faces, non ita apta compositaque inueniri; & hoc eximie inter cætera notat Longinus: παρά γὰρ τοῖς ῥητορσι τὰ ἐγκώμια, καὶ τὰ πομπικὰ, καὶ ἑπιδεικτικὰ, τὸ μὲν ὄχι, καὶ τὸ ὑψιλόθεν ἀπαιτῶ περιέχει, πᾶσι δὲ ἰσχυρῶς κατὰ τὸ πᾶσον ὄδον ἡκιστα τῶν ῥητόρων οἱ περιπατοῦσι ἐγκωμιαστικοί, ἢ ἑμπαινοὶ οἱ ἰσχυροί περιπατοῦσι.

Quartum, est memoriæ vis, & sæcunditas, quam ob eius necessitatem eloquentiæ partem constituerunt. Ita est profectò, Musa illæ, disciplinarum omnium auspices, cum à Ioue in hanc lucem essent editæ, lacte Iunonis crescere & innutiri minime potuerunt: inuenta est illis nutritrix Mnemosyne, quam nos memoriam appellamus; hæc autem Iouis partum suis vniuersis excepit, fouit, aluit, sæcundauit. Est quasi horreum mentis, memoria, in quam optimarum artium fruges reconduntur, & suo tempore expromuntur. Imò thesaurus est, exquisitissima rerum omnium opulentiâ referens, quæ subinde, cum opus est, in varios usus explicantur. Huius beneficii destitutus Orator, alioqui multis præcellens partibus, rudi, & imperito plerumque similis videtur. Quo risu omnium est exceptus Curio, qui cum contra Titiniam dicturus esset, subito totam causam oblitus, Titiniæ beneficiis, & cantionibus id factum esse dicebat. Sed ipse erat a deo labili memoria, ut aliquoties, tria cum proposuisset, aut quartum adderet, aut tertium quæreret. Quare, licet expeditam celeritatem, & profuicentem vim verborum haberet, plurimum tamen ex defectu memoriæ amittebat dignitatis. Seneca epistola vigesima septima, Caluicium Sabinum faceret perstringit, qui cum esset, & tenui, & ad singula vacillanti memoriola, docti nomē aucupabatur. Nunquā vidi hominem beatum indecentius: huic memoriā tam mala erat, ut illi modò nomen Vlyssis excideret, modò Achilles, modò Priami, quos tam benè nouerat, quā pædagogos nostros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui nomina non reddit, sed imponit, tam perperam, quā ille Titianus, & Achil-

Diog. Long. peri v. 4. v. 1.

Baptist. Egnat. l. 1. c. 4.

Ind. XII.

Cicero in Bruto.

Sen. epist. 27.

Achinos persalulabat, nihilominus eruditus
 & volebat videri.

Hanc itaque compendiarium excogitavit,
 magna summa emit seruos, vnum qui Home-
 ram teneret, alterum qui Hesiodum: Nouem
 praeerea lyricis singulos assignauit. Postquam
 haec familia illi comparata est, cepit conuiuas
 suos inquietare. Habebat ad pedes hos, à qui-
 bus subinde cum peteret versus, quos referret,
 saepe in medio versu excidebat. Hec detrimen-
 ta memoriae. Contra verò ipsi, in quibus floruit,
 boni, & felicitis ingenij fuit indicium, quod recte
 aorat Fabius. Solet enim maxime quietos, &
 tranquillos animos comitari: inquietis verò
 & leuibz prudens memoria insidere non po-
 test, sicut nec in profuenti sigillū imprimitur.

Excellentes fuerunt memoriae Cyrus, The-
 mistocles, Cyneas, Carneades, Hortensius, La-
 turo Porcius, Proxerchus, qui omnes insigni
 quoque ingenio fuerunt. Non sunt igitur au-
 didendi, qui memoriam, stultorum *κτλ* nomi-
 nant, quod eos in hac parte natura defecerit.
 Fieri potest, vi stulti propter acrem *παύση*
 ardorem multa meminerint. Haec memoria
 tamen brutorum est potius quam hominum:
 nos de ea loquimur, quae cum ratione, discursu,
 & prudentia copulata est, quae splendidissima,
 & ex omni parte perfecta ingenia magno opere
 illustrare solet, & si quae magna sint, atque su-
 pra communem modum exaggerata, & vim
 iudicij, & memoriae felicitatem, ex aequo na-
 ta sunt. Sed in iuuenibus propter calorem, &
 puriores humores promptior, & fidelior: in
 viris senescentibus, propter impedimenta na-
 turalia, & tot imaginum multitudinem par-
 tim eraditur, partim intertempitur, partim et-
 iam veluti quibusdam velis obnubitur. Gau-
 deant in hac parte bene nati, quibus natura
 hanc vim impertita est, perinde enim est, ac si
 oculum in occipitio constituisset, quo veluti
 alteri Iani, intelligentiae & memoriae facul-
 tate videant *τὰ ὀπίω, ἔπίω*. Itaque haec
 pars diligentissimè excolenda est, quae facile
 vna ex omnibus mentis facultatibus confenes-
 cit. Erit autem felicitior, si moderatè exer-
 ceatur, non multis, & artificiosis illis imaginibus
 confundatur: Adiuuetur deinde tota ratio-
 ne victus, cibis, portionibus, exercitamen-
 tis, quiete, somno, pro recta ratione tempera-
 tis.

Quintum & optimum est iudicium, quo ni-
 hil ad disciplinas, & vitam vniuersam praestan-
 tius est, aut melius. Qui vberem memoriae na-

tus est sine iudicio (hoc enim contingere po-
 test) perinde est, ac si grandem apothecam ha-
 bear sine vino, laxissimum horreum sine fru-
 mento. Defectus memoriae facilius quidem
 excusatur, quia licet sit ea pars valde nobilis,
 non est tamen prima, deinde à multis rebus
 fortuitis aut pedit, aut iuuatur, quo fit, vt mi-
 nus culpandi sint, qui non habeant, & ipsi suam
 in ea re ingenue fateantur imbecillitatem: Iu-
 dicio autem qui velit cedere, aut eo se desti-
 totum putet, rarus est, quod hanc partem om-
 nes suae naturae, si modo dignitatem teneant,
 accommodatissimam ducunt. Et certè, qui iu-
 dicio caret Orator, quasi Cyclops Homericus
 effosso oculo in tenebricola corporis spelunca
 iactetur, & afflicteretur necesse est.

Iudicium est amulsis, & norma mentis. Ra-
 tionis scilicet approbatio, & improbatio, quae
 postquam in veri iustificatione elaborauit,
 tum iudicium, quasi Censor, quid aptum sit
 circumspicit, quid ex quoque nascatur, quid
 cuique sit consequens, quid alienum, quid re-
 pugnans, quid consentaneum, confusa deni-
 que, & permixta disungit, disincta conciliat,
 rerum nodos tangit, & explicatissimè dissol-
 uit. Hoc est verè praestantis iudicij munus,
 quod vt apparet, in veritatem, sicut voluntas in
 bonum, sua propensione rapitur, sed cum re-
 rum causae aded sint ignotae, & mendacium
 veri similitudine per sepe imponat, difficile est
 in hac parte semper esse felicem.

Meliora sunt iudicia, quae liquidiora sunt,
 & minimè confusa, quaeque rem diu exami-
 nant, antequam praecipitent sententiam. Dere-
 riora plerumque mirum virorum, quae licet quid
 expediat videant, tamen vel sui diffidentia, vel
 aliquo affectu facile abripiuntur. Deterrima
 sunt omnium suspicacia, obstinata, maleuola,
 & ad omnem incredulitatem rigore quodam
 mentis obfirmata. Et haec de ingenij notis sa-
 tis. Caterum sine studio, & doctrina gladius
 est in vagina reconditus, cuius acies quotidie
 hebescit, atque retunditur. Haec igitur sum-
 mope curanda est.

De studio, & exercitatione eloquentiae.

CAPVT VII.

Veterum eloquentiam mirificus exercita-
 tionis incendebat ardor, eaque vis alebat,
 quae neque flexu aetatis, neque honorum de-
 cursu

P. Rich. in
 acad. hono-
 ru.

Memoria
 est oculus in
 occipitio.

Vide Philo.
 p. 523. &
 524. in so-
 phistu.

curfu poterat consistere, declamabant enim ferme quotidie inter priuatos parietes, Senatores, Consules, Imperatores: tales erant grandes illi Ciceronis prætextati, Hircius & Pansa, qui in Consulatus dignitate, in illo honorum omnium apice, sub M. Tullio culturam ingenij, & eloquentiæ capiebant. Certè Seneca controuersiarum libro quarto ad Nouatũ & Melam, refert Polliõnem Asinium, intra quartum diem, quam filiam amiserat, declamasse: præconium illud ingentis animi fuit, malis suis exultantis. Hæterius verò Senator amplissimus, admissõ populo ex tempore, solus omnium Romanorum, in Latinam, Græcã transtulit facilitatem, extemporaneam orationem intelligit, quæ apud Græcos maxime floruit, cuius author primus Anaximenes fuisse comprobatur à Pausania. Extat adhuc Theophrasti Euphratis oratio, quã habuit in promptu, ubi gratijs affuit exordium, cum se excusans, dicit Phidiam, vel in vna quidem Minervæ crepidula elaboranda multum studij impendisse, quo sic, vt oratores hac tumultuaria opera nihil excessum, aut politum fundere valeant: Constat idem ex Eupapio, qui Proarchiũ illum, spiritantem Mercurij in terris imaginem, de proposita ab æmulis quaestione dixisse refert ex tempore, magna omnium admiratione, quam incredibili cum laude commendatione memoriæ, cum totam orationem, vt erat à Notarijs excepta, eodem temporis vestigio ipsam verbis pertexuit. Hæc oratio, siue saccultas, appellabatur diuina, vt refert Philostratus in Æschine, quod supra mortalitatem esse videretur, tam disertè orare ex tempore. Verum illud ex vi ingenij, & assidua exercitatione profuebat, quibus riuulis irrigata, ad immensum decus surgebat eloquentia. Operæ pretium est, ita pietumque adolescentes acuerre, vt vim, copiam, & facilitatem orationis assequantur, non autem scriptis, & præceptis abruere: ea tamen lege, ne hac extemporanea fiducia elati meditatam scripti-

Eupapio in Proare.

Dios Anaximenes quid sit.

nem negligant, in qua dicitur
 παρρησιας ἰσχυρῆς
 παρρησιας.

DE CAUSIS CORRUPTÆ eloquentiæ.

Vbi celebres Taciti, & Senecæ loci comparantur.

CAPVT VIII.

Corruptæ eloquentiæ causas præclare complexus est Cornelius Tacitus in nobili dialogo de oratoribus, quas malo ab eo, quàm a me, ad culturam ingentorum audiri. Deficit, inquit, eloquentia ab ista vetere gloria, non inopia hominum, sed desidia iuuentutis, & negligentia parentum, & inscientia præceptorum, & obliuione moris antiqui. Ego de vrbis, & his proprijs, ac vernaculis vitijs loquar, quæ statim natos excipiunt, & per singulos ætatis gradus comitantur, si prius de severitate, & disciplina maiorum, circa educandos, formandosque liberos, pauca dixerõ. Iam primum suus cuique filius ex casta parente natus, non in cella emptæ nutricis, sed gremio, ac sinu matris educabatur, cuius præcipua laus erat, tueri domum, & inseruire liberis, eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis, spectatisque moribus, omnis familia soboles committeretur, coram qua, neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere, quod inhonestum factu videretur: ac non studia modò, curasque, sed remissiones etiam, iusque puerorum sanctitate quadam ac verecundia temperabat; sic Corneliam Græchorum, sic Aureliam Cæsaris, sic Actiam Augusti matrem præfuisse educationibus, ac produxisse Principes liberos accepimus. Quæ disciplina, ac severitas eò pertinebat, vt sincera, & integra, & nullis prauitatibus detorta vniuscuiusque natura, toto statim pectore acciperet artes honestas, & siue ad rem militarem, siue ad iuris scientiam, siue ad eloquentiæ studium inclinasset, id solum ageret, id vniuersum hauriret.

Pueri à tenero bene fingendõs.

Quantum profi ad studia iustas animi.

At nunc natus infans delegatur græculæ Parentum alicui ancillæ, cui adiungitur vnus, aut alter, ex omnibus seruis plerumque vilissimus, nec cuique serio ministerio accommodatus, horum fabulis, & erroribus pueri statim, & re des animi imbuuntur, nec quisquam in tota domo pensi habet, quid coram infantulo domino aur dicat, aut faciat, quando etiam ipsi parentis nec probitati, nec modestiæ paruulos assuescunt, sed lasciuiæ, & libertati, per quæ paulatim impudentia irrepsit, & sui alieniq; cõ-

COEL.

Ludi in-
eres, & noxij
collendi.

Præceptores
graves qua-
rendi, non
fabularum
narratores,
fauoresq;
vitiarum.

Solus iaci-
enda studio-
rum funda-
menta.

Magnificè
quæque de
hac mate-
ria, Sen. l. 1.

contr. in
pres. p. 8.

temptus. Iam verò propria, & peculiaria huius
vrbis vitia penè in vtero matris concipi mihi
videntur histrionalis fauor, & gladiatorum,
æquorumque studia, quibus occupatus, & ob-
fessus animus, quantum loci bonis artibus
relinquit, quorum quemque inuenieris, qui
domi quicquam aliud loquatur: quos alios
adolescentulorum sermones excipimus, si
quando auditoria intrauimus, nec præcepto-
res quidem, vllas crebriores cum auditoribus
suis fabulas habent, colligunt enim discipu-
los, non feneritate disciplinæ, nec ingenij ex-
perimento, sed ambitione salutantium, & ille-
cebris adulationum. Transeo prima discentiũ
elementa, in quibus & ipsis parum elaboratur,
nec in auctoris cognoscendis, nec in euoli-
uenda antiquitate, nec in notitia, vel rerum,
vel hominum, vel temporũ facis infumitur.

Hæc auctor iudicij acerrimi de fœnera pœ-
rorum educatione, sub sanctæ disciplinæ legi-
bus,

Idem quoque argumentum nobilissimè tra-
ctauit Seneca in præfatione libri. controuersi-
arum.

(Quicquid inquit) Romana facundia ha-
bet, quod insolenti Græciæ aut opponat, aut
præferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia inge-
nia, quæ lucem nostris studiis attulerunt,
tunc nata sunt. In doctis quotidie deinde da-
ta res est: siue luxu temporum. *Nihil est enim
tam mortiferum ingenij quam luxuria: siue cum
præmium pulcherrimæ rei cecidisset, trans-
latum est omne certamen ad turpia multo ho-
nore, quaestaque vigentia: siue fato quodam, cu-
ius mali, perpetuaque in omnibus lex est, ut
ad summum perducta, rursus ad infimum, velo-
cius quidem, quam ascenderant, relabatur.*
Torpent ecce ingenia desidiosa iuuentutis, nec
in vllius honestæ rei labore vigilatur, som-
nus, languorque, ac somno, & languore
turpior, malarum rerum industria, inuabit ani-
mos. Cantandi, saltandi que nunc obscœna
studia estimatos tenent: & capillum fran-
gere, & ad muliebres blauditias vocem exte-
nuare, & mollitiæ corporis certare cum fœmi-
nis, & immundissimè se excolere munditijs, no-
strorum adolescentium specimen est. Quis æ-
qualium vestrorum, quid dicam? satis inge-
niosus, satis studiosus, immò, quis satis vir
est? Emolliti, enervæsq;, quod nati sunt, inuiti
manent, expugnatores alicuius pudicitia, negli-
gentes suæ, in his nec Dijs tantum mali permittant,

ut cadat eloquentia, quam non miraret, nisi ani-
mos, in quos se conferret, eligeret.

Nec minus disertè Quintilianus.

Mollis illa educatio, quam indulgentiam
vocamus, nervos omnes, & mentis, & corpo-
ris frangit; *Qui non adulescens concupiscet, qui in
purpuris rapit.* Non dum prima verba exprimit,
iam coccum intelligit, iam cochylium pos-
cit, *Ante palatum eorum, quam is infestissimus.* In
lecticis crescunt; si terram attigerint, è mani-
bus utrimque sustinentium pendunt. Gaude-
mus si quid licentius dixerint. Verba, ne Ale-
xandrinis quidem permittenda delicijs, risu,
osculo excipimus.

Hæc grauisissimi auctores, qui vno consensu
pestiferum, non modo eloquentiæ, sed & cæ-
terarum honestarum artium virus esse, delicias
& vitia, satis ostendunt, quæ, si teneris men-
tibus in hæserint, frustra magni prouentus spe-
rantur eloquentiæ. Iam, quod ad tradendæ di-
sciplinæ rationem attinet, prouidendum est,
ut quod in optimis scholis, à quibus petitur,
fieri solet, omnia ordine, & loco, à discipulis
excipiantur. Nam, quæ est humani ingenij de-
sultoria curiositas, amat volitare per omnia, &
maiora suis tentare viribus. Ex quo videas, plu-
rimos nondum ab his à Grammaticis dedola-
tos, sublimis eloquentiæ decora temere confe-
ctari, quibus omninò studijs, & ingenijs, non
subest vera vis, nec penitus immisis radicibus
innititur, ut quæ summo solo sparsa sunt semi-
na, celerius se effundunt, & imitatae spicas her-
bulæ inanibus aristis ante messem flauescunt,
ut ait Fabius.

Quamobrem & isti, non satis tempestiui
leuium quorundam ingeniorum imperus sunt
restituendi, & cum tribus maximè rebus to-
ta eloquentiæ doctrina contineatur, præcep-
tis, stylo, & varia eruditione præceptorum, is
adhibendus est modus, ut neque negligantur, à
studiosis, neque à magistris plenius, & scrupu-
losius ingerantur. Nam, qui summorum au-
ctorum lectione contempta, toti sunt in leuiũ
præceptorum farragine conquirenda, mihi
profectò videntur ad molas consensescere. Eru-
ditio, si parce adhibeatur, stylum exhilarat: si
inferciatur, obruit, orationis que salubritatem
varijs idiomatibus confundit. Vna benè di-
cendi ratio, rerum omnium difficillima ple-
nius iuuentuti excolenda est.

In quo quidem rectè mihi præcipere vi-
dentur, qui fundamenta per solidũ subdere de-
cre-

creperint, quò tota operis substructio foelicius affurgat. Sic enim in rebus à natura fieri cernimus, vt quæ leuioribus orla principijs effudit, paulatim ad amœnissimum florem elegantiae perducatur.

Arbores primùm inoculantur, mox pubescunt, folia enata pube formantur, formata panduntur. Hinc flosculos ridere, gemmas turgescere, fructus tumescere videas: Postremò succum vi caloris conditum, paucis in voluptatem, pluribus in necessitatem cedere.

Ad hanc formam componenda sunt ingenia, & linguæ puerorum, vt primum vagire, deinde balbutire, postea verba proferre, tandem suis incrementis læti hilarius fluere. Mox cum oportuerit succingi, maturefcere, ad summum canescere velint.

Nihil à primordijs statim fuit perfectum, sed per inferiores gradus deueniendum est ad summum. Quamobrem nunquam eorum probari possunt, qui adolecentium ingenia, licet perquam viuida, statim ad seuerius illud loquendi, scribendique genus duci, & intra conuersionem claustra coercere volunt. Ex quo videre est, quosdam vix latinitati satis initiatos, iactantius in ore seueriores habere literas, ad quas peritarum admittitur tyrocinium. Discant imprimis loqui congrue, proprie, signatè, mox renidere quibusdam elegantiarum violis; deinde fecundiori Ciceronis vberè suauiter innutriti, ferri incipiant oratione perculsa, deliciofa, lasciuosa, ac tanquam in longiori stadio, & apertiore campo liberius decurrere, donec ætate, iudicio, & vsu maturiores, varios authores euoluant, & incipiant secernere inania à solidis, fucata à pulchris, adumbrata à veris. Alio qui deridentur in satyra, qui vix Ponere lucum artifices, herous sensum offerrunt. Qui nauim in mari regere gubernaculis studet, vel remis ducere, prius in fluuio præludit. Sed quoniam hæc in scholis discuntur plenius, & à Quintiliano pertractata sunt laudatius, satius mihi videtur de imitatione, quam vnam ad discendam eloquentiam pleniorẽ viam censet Longinus, paulò fufius disserere.

D. Ambr.
1. ff. 10.

De imitatione.

CAPVT IX.

ORpheum varum omnium præstantissimū ferunt, cum facis concessisset, viam in mortuis cineribus reliquisse vim suauitatis. Nam quæ iuxta eius sepulchrum ædificabant, & mollius, quasi ex demoreui poetæ reliquis genium haurirent iucunditatis.

Pansa in
Boet. 103.
edit. f.

Longè profectò se res clarius habet in illustrium authorum imitatione, ad quorum monumenta (libros, & opera intelligo) qui solent demorari, & cum mortuis iucundissimam habere consuetudinem, inde vim, & affarum sapientiae, non obscurum ducunt; cum quæ similitudine gaudeant animi, quod ait Proclus in Timæum, & tota penè scena humanæ vitæ plena sit imitatione, atque imaginibus, cæterè in stylo non ignobilem obtinent locam. Quid enim sine imitatione contingit? quid ex aliorum ingenijs non expressum? quid ab his non est ductum fontibus? qui primùm, ex ætate mentis sinu profluente, latissimè in res, opelque humanas redundarunt: vnde vita tot scientijs nobilitata, tot exulta bonis artibus; tot munita præsidijs ad hanc perfectionem, nisi ex imitationis opibus effloruit? Vt modicus primùm igniculus affluente pabulo, paulatimque succrescente, latius vsque manat incrementis: sic hominum ingenia, vbi primum radium diuinæ lucis ab imitationis simulachris expresserunt, priuatis augment studijs, & in immensum prope extollunt decus.

Proclus in
Timæum.
Imitationem
necessariam.

Quod cum in omnibus artibus clarum sit, atque manifestum, tum in ipsa eloquentia splendidius elucet, quæ leuibus per texta principijs, varia postmodum ingeniorum contentione, & imitandi studio venit ad summum.

Omninò apertissima ad eloquentiam via est, si quis veterum, qui modò eloquentes fuerunt, vestigijs insiltat, & ex eorum scriptis viuas exprimat effigies.

De qua re tibi Dionysij Longini locum per elegantem subiiciam.

ὅς ἔ ἀληθὲς παρὰ τὰ εἰρημῆνα ὁδὸς ἐπὶ Διο. Long.
τὰ ὑψηλὰ τέχνη, ποίησις ἢ πρὸς τῶν ἐμπροσθεν κριτῶν
μεγάλων συγγραφέων, ἢ ποιητῶν μίμησις
τε, ἢ βλαπτικῆς. πολλοὶ γὰρ ἀλλοθίω διαφοροῦν-
ται

τα πνεύματι τ' αὐτὸν Ἰσάκον, ὃν καὶ τὴν Πυθίαν
λόγῳ ἔχει, Ἰσάκῳ ἡ ἀποδείξασθαι ἔνθα ῥητὴ μά
ῶπι γῆς ἀναπνεῶν, ὡς φάσιν, ἀτμὸν ἐνθεῶν αὐτό
θεν, καὶ ἐκλόμονα τ' ἀσμονιῶν καὶ διαμείνην διωά
μειας, παραυτίκα χρησμοδῶν καὶ ἐπιπνοίαν.
Οὕτως ἀπὸ τ' ἄρχων μετ' ἀλοφύταις εἰς τὸς τ'
ἡλῶτων ἐκείνας, Φυχῆς, ὡς ἀπὸ ἱερῶν τομίων
ἀπόρροιαί ἄνευ φέρονται, ὅφ' ὧν ἔπιπνεόμενοι, καὶ
οἱ μὴ λέων φοιταστικοί, τ' ἐτέρων σωμεινοσώσι
μεγέθει.

Vides, imitatores, ab eo cum Sibylla, libros,
cum antro Phœbi, plecho cœlesti halitu; scripta
& dicta ab imitatione, cum oraculis conferri.

Via imita-
tionis.

Alia est (inquit) præterea ad orationis gra-
uitatem via: quænam verò, & qualis? Magno-
rum Oratorum, & Poetarum imitatio. Multi
enim alieno spiritu, quasi cœlesti afflatu inci-
tantur, & Sibyllam imitantur, quæ vaticinaba-
tur in tripode. Illic est terræ hiatus, & ingens
latebra: quæ (ut aiunt) diuinum quendam spi-
rat & egerit halitum, quo mens Vatis afflata,
cœlesti quadam virtute affluetur. Simile quid-
piam contingit in eruditissimorum hominum
libris, quos dum legimus, nescio quo pacto,
quasi è sacris quibusdam spiraculis halitus e-
manant in animo, qui inde afflari, & diuino
furore perciti, effata pronuntiant.

Præclarissimè
simile.

De præua imitatione, seu Caco-
zeliis.

CAPVT X.

Imitari quidem res est, ut videtur, omnibus
in promptu, sed bene imitari, haud ita facile
est, ac existimatur ab imperitis, qui à summis
auctoribus acceptas virtutes vitiò dedecorant
imitationis. Occurrit hic mihi festiua quædam
historia, quæ narratur ab Eliano: infantulum
inquit, fortè nutritum de more, fascijs cublu-
tum abluens, in pelui tractabat, ablutumque,
& pannis infantia circumuestitum, reponē-
bat in cunis; quod ex eminenti loco prospē-
ctans simia, ut est animal non modò impor-
tunæ, sed & perversæ plerumque imitatio-
nis, idem tentare voluit, cumque infantem re-
motis custodibus iacentem introspexisset in
cunis, fenestella, quæ tum patebat, in ædes il-
labitur, ac primum pusionem atripit, fascijs ex-

Elian. de a-
nimal l. 7.
s. 21.
Notanda
histor. de
præua imi-
tationis.

plicat, & post varias gesticulationes, aquam
succensis carbonibus fortè calefactam in mi-
serum corpusculum effudit. Hoc ipsum faciūt
pravi imitatores, qui circa alieni ingenij for-
tus, ut simia gesticulati, sua demum imperitia
depravant: hoc agnoscebat solers imitator Vir-
gilius, cui cum furta & Homericæ opes obji-
cerentur, fatebatur quidem ingenuè, quod e-
rat, se Homeri imitatore esse; sed suos aduer-
sarios; infelices Musarum partus, facilius cla-
uam Herculi extorturos, quam pro dignitate,
vel versiculum quidem Homericum imitarē-
tur. Ex ea peruersitate imitandi tractum est
κακοίη, ut vitium apud Græcos celeberrimum,
cuius meminit Lucianus, γίγνεται δ' ὅσπερ ἐν
λόγοις δὴ καὶ ὄρχησει ἢ πρὸς τ' πολλῶν λεγο-
μένη ἢ κακοίη, ὑπερβαίνοντων τ' μιμήσιας, καὶ
πέρα τῆς δέοντος ἐπιτείνοντων.

Lucia. de
falsatione.

Contingit, inquit, in orationibus, sicut in
saltatione, ea quæ praua à multis imitatio ap-
pellatur, eorum qui mensuram excedunt imi-
tationis, & ultra decorum extendunt.

Demetrius Phalereus, comptus auctor, fri-
gidus sensus κακοίησι appellat, πολλὰς
μὲν τὸ δίκαιον καὶ φυχρόν ἐστι, καὶ ὡς ἴδ' ὀνομά-
ζουσαν κακοίησιν. Quintil. l. 8. c. 3. κακοίησιν
Latine reddit, malam affectationem: additque
κακοίησιν, vocari, quicquid est ultra virtutem,
quoties ingenium iudicio caret, & specie boni
fallitur; omnium in eloquentia vitiorum pes-
simum.

Demete:
Phal. de
elocutione.

De vitijs imitationis.

CAPVT XI.

Plurima imitationis vitia recēseri possunt.
Primum est eorum, qui in ipso limine of-
fendunt, & exemplaria sibi proponunt imita-
da ex se vitiosa, quibus deinde cum priuatos
errores adstruant, noua subinde monstra pati-
unt. Qui enim sperari aliud, aut expectari o-
portet? cum cœci sibi cœcos duces adhibeant?
& illud iuuenibus imperitis satis est familia-
re, qui, cum aut duce in studijs sint destituti,
aut si habeant, bene monentem parum curent,
ad libros quosuis adhæresunt, & quàm au-
dissimè compilant, rati aliquando se thesau-
ros grandes inuenisse, vbi omnia sunt sicut
na. Fit etiam plerumque, ut titillante suauitatis

Q;

tatis leuocinio, eos, qui speciem duntaxat habent bonitatis, auidē legant; contra, graues auctores, vt nimis duos, & auctores repudient. Qui ita faciunt, non magis sapere possunt, quam bene olere, qui in culina habitant; idcirco tam paucos eloquentes videmus, quod ob ignorantiam linguarum, spiritus veteribus, permulti nouos auctores multis erroribus repletos terant manibus; quibus ipsi deteriores euadunt,

*Mox dasuri
Progeniem vitiosorum.*

Secundum est eorum, qui bonos quidem imitantur, sed tam accuratē, vt totos penē describant: Talis est imitator Lucius Apuleius, qui cum ex Luciano, integra ferē omnia, vt in Aſino suo auctore, exhiberet, auctoris nullā meminit, sed sibi ob permixtas aliquas fabellas totum opus arrogat, quod qui faciunt, similes illi videntur. Philoxeno famosissimo helluoni, qui nidore fumi tactus alienas aedes ingrediebatur, & adspersis obsonio leuibus condimentis, quorum vsum apprimē calcabat, totam deinde parinam sibi vendicabat.

*Athen. l. i.
Deipn.*

*Violenti
imitatores
Procrustes.*

Tertium est eorum, qui si vnam, aut alterā Ciceronis orationem legerint, ad eam omnia, quae tractabantur argumenta, referunt, & multū sudabunt, vt alienissimos sensus intrudant: Ad summum extendent, decurtabunt, & quidlibet potius facient, quam ab hac imitationis prauitate recedant. Quis hoc eos Procrustes docebit, ille quidem praedo notissima crudelitatis, obuios quosque de infidijs exceptos, suo grabato applicabat, & si proceriores essent, amputatis pedibus decurtabat, si breuiore corpufculo, funibus alligatos, & intolerabili cruciatu affectos, neruorum detorſionibus extendebat: hoc faciunt, qui auctorem a suo argumento alienissimum, velit, nolit, miserē detorborum, & lacerant.

*Quartū vi-
riū, expressio
solicita ver-
borum, ne-
glectus sen-
sum.*

Quartum est puerile eorum, qui de imitatione sensuum, quos satis non intelligunt, parum curant, sed toti in angustias verborum, velut in quoddam pistrinum necessitatis coniecti, anxie, & sollicitē exquirunt singula verba, quibus vtantur, & cauent maximē, ne minimum verbum extra auctorem, quem sibi imitandum suscipiunt, excidat: illi sunt, qui ab Horatio *seruatis pueris* appellantur, quod se tam durā imitationis seruituti mancipent, de quibus praclarissime Polybius; *οἱ ὅπολλοι τὰ*

*μὲν ἔργα τῶν ἱστοροῦντων οὐ περιεργάζονται μιμη-
δαί, τὰ δὲ παρέργα ζυλοῦντες ἐκ δευτέρου τῶν
ἑαυτῶν ἀκριβοῦς τὴν fragment. pagina 1013.*

Volo quidem esse verborum delectum, volo locutionem esse Ciceronianam, sed si proprium aliquod verbum, & merē latinum occurrat, quod Cicero non dixerit, non ideo ab oratione excludam, quod non inueniatur in Apparatu, licet alios auctores, & apprimē latinos, libeat. Quid qui in epithetis, & Parnallis, omnia conquirunt, & miseros centones ex varijs paniculis confarcinant, quales tandem imitatores esse possunt? qui perinde faciunt, ac si pictor dicereur imitati, qui pratum depingens, flores inde decerptos tabulae suae annexerit, aut hominem reddens, partem togae illius deciam adueret picture, aut etiam, si nasum, quem exprimere non posset, vellet homini amputatum in suam transferre picturem.

*Quales sint
imitatores
pueri.*

Deur illud quidem pueris, vt saltem copia verborum discant, sed in viris alia ratio requiritur, scilicet vt videant, quae verba in rem, quae in personas, & tempora bellē cadant, neque res verbis, quod permulti faciunt, sed verba rebus subijciant.

*Non sunt
res verbis,
sed verba
rebus subij-
cienda.*

Quintum est eorum, qui, vt spirant vbi que styli amplitudinem, quam satis sincerē non capiunt, bonos, & ad decorum pertonarum prudenter accommodatos veterū sensus, quod nimis mediocres videantur, excessu quodam augent, donec in *gigas* incidant. Benē, & dilicetē Virgilius, primo *Aeneidos* temperatē describit.

*Quintum
virium ex-
cessu dege-
nerant in
tumorē.*

In cubiliere mari totumq; a sedibus imis

ina Eurum Notusque ruunt, creborq; procellis

Africus, & vastis voluunt ad litora fluctus.

Insequitur clamorque virum, stridorque rudentium.

Exsurgunt subito nubes caelumque, diemque,

Tenebrarum ex oculis: Ponto tox incubat atra.

In tonuere poli & crebris micat ignibus aether.

Prasentemque viris intentant omnia mortem.

*Exemplum
in Virg. &
Lucano.*

Hae satis, & pro rei dignitate. At Lucanus, cum sibi vel imitandum, vel superandum hunc locum proposuisset, habenas laxat verbis, quorum multi, licet non sint contemnendi, quos tantoperē Scaliger exagitat, nimis tamen redundant, vt isti:

Ab,

*Abi quoties frustra pulsatos a quore montes
Obruit illa di's: Quam celsa cacumina possim
Tellus videri deam! non villo litore surgunt
Tam validi fluctus, aliq; ex orbe voluti;
A magno venere mari, mundam quo coercent,
Monstriferos agis vnda sinus. Sic rector Olympi
Cuspide fraterna, lassatum in sacula fulmen
Adiuvit, regnoq; accessit terra secundo.*

Sextum vitium depravati bonorum sensuum defectu ingenij, vel stylli. Infelicos imitatores cio Neaitho comparati. Lucianus aduersus imbecillum.
Sextum denique est eorum, qui cum nesciāt, magnorum auctorum sensibus, quos decei ple- runt, pondus elocutionis, aut actionis addere, vel etiam genium quendam, cui heroes istos comitabatur, affundere, infelici profus exitu ceterorum sunt imitatores. Neanthus, vt aiunt, Pittaci tyranni filius, cum ea, quæ de ly- ra Orphei fama ferebantur, audiuisset, eiusdem potiunde incredibili desiderio captus est: itaque pactus cum sacerdote, eius templi, in quo asseruabatur, ædifico, sibi pecunia non mediocri comparat, mox in lūburium profes- sus, vt artis periculum faceret, vt lyram pul- sare cepit, tam in felicitate Orphei numeros est imitatus, vt a canibus miserabili strepitu effe- ratit laceraretur. Sic multos quidem videre est imitatores alienis opibus quibus vti non pos- sunt, ornatos, si non corporis, saltem famæ la- cerationem incurrere. Nihil Patroclo apud Homerum profuit Achillis armatura, cum Heroicis Achillis virtutibus longè esset infe- rior: & parum certe iuuat imitatores aliena ar- ma ostentare, cum ipsi lacertis, & viribus indi- geant.

Septimum vitium frequens vsurpatio eorū que aliqui videntur apud auctores.
Adde etiam eorum vitium familiarissimum, cuius meminit Seneca, quibus si forte aliquid in ijs, quos imitantur auctoribus arrisit vehe- mentius, hoc tam crebro vsurpant, vt nihil sit frequentius. Sic Arrantius (inquit) fuit Sallu- stianus, & in illud genus nitens. Est apud Sallu- stium; *Exercitum argento fecit*, id est, pecunia parauit, hoc Aruntius amare cepit, posuit il- lud omnibus paginis. Que apud Sallustium ra- ra fuerunt, apud hunc crebra sunt, & penè continua: nec sine causa, ille enim in hæc incidebat, hic illa quærebatur. Vides autem quid sequatur, vbi ali- cui vitium pro exemplo est.

An multi sunt imitandi.

CAPVT XII

EXimius ille Theologorum apex D. Tho- mas, interrogatus, quo pacto quis doctus euadere posset? Respondit, si vno duntaxat li- bro vteretur, & variorum librorum lectionem disertè condemnat. L. Annæus Seneca. Certis inquit ingenijs immorari, & innutiri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo se- deat. *Nusquam est, qui vbiq; est.* In peregrinatio- ne vitam agentibus hoc euenit, vt multa ho- spitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est ijs, qui nullius se ingenio familiari- ter applicant, sed omnia cursim, & properantes transmittunt. Non prodest eibus, nec corpori accedit, qui statim emittitur, nihil æquè san- tatem impedit, quam remediorum crebra mu- tatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo medicamenta tentantur. Non coalescit plan- ta quæ sæpe transfertur. Nihil tam vile est, quod in transitu proficit. Distrahit animum li- brorum multitudo. Itaque cum legere non possit, quantum habueris, sat est habere, quan- tum legas. Quæ quidem à viris iudicio acerrimo præditis, dicta sunt præclare. Neque vero dubitandum, quin si quis scientiæ sanctorum, aut morali philosophiæ studere velit, vno li- bro possit esse contentus; vel etiam nullo, ad culmen euangelicæ perfectionis euadere. Ve- rum alia scientiarum, atque artium ratio est. Neminem enim inuenio inter doctos, qui li- bros auidè non conquisuerit, & cum multis haberet, plures non optarit. Quod studium non modò in Ethnicis viguit, apud quos ce- lebres illæ Bibliothecæ, vt Eumenis supra du- centa milia voluminum, & Ptolomæi Phila- delphi, plusquam septingentorum, Verum Christianis, statim post tempora Apostolorū summx curæ fuit, varios libros in vsum docto- rum congerere. Itaque Alexander Episcopus Hierosolymitanus celeberrimus, nobilem bi- bliothecam Hierosolymis instituit, in quam virorum Ecclesiasticorum scripta, vt Berylli, Hippoliti, Caij, & aliorum reposuit, quibus & se adiutum testatur Eusebius. Cæsareæ biblio- thecam aperuit Iulius Africanus, quam po- stea Eusebius Cæsariensis Episcopus, & Pam- philus Laodicensis Presbyter, ad triginta millia voluminum auxerunt, quod profe- cto nunquam fecissent, si libri vnus vsum dua-

Senec. ep. 2. An vno li- bro conten- tus possit quis doctus euadere.

Quomodo intelligenda D Thom. & Seneca;

Librorum apud doctos cura, & studium.

Eusebius lib. 6. hist.

duntaxat sufficere existimassent. Sed & ipsi qui hoc suadent, nunquam ad tantum eruditionis decus, nisi varia librorum lectione, effloruisse. Quis enim maior librorum Helio, quam Seneca? qui omnes ita peruoluit, ut maxima quæque tractans volumina non abstineret ab infimis, quod eius eruditio multiplex, & factum ad omnia ingenium, satis indicat. Quanti verò fecerit libros sanctus ille doctor, vel illud declarat, quod vnus D. Chrysof. Homilias vrbi Parisiensi, diuitijs omnibus re-fertissimæ, sed, vel ipsis imperijs anteponeret. Omnino, vt in cælo non vnum duntaxat sidus rerum omnium artifex, & machinator Deus collocauit, sed infinita prope collucentium stellarum multitudie, nobilissimum illud corpus distinxit, vt ex varijs, varia signa mortales ediscerent, pari profecto ratione in hac ciuili vita diuersorum veluti ingeniorum faces, constituit, quibus ipsa collustraretur. Næ ex vno flore scita conficiunt olitores, sed in diuersis arcobis diuersa florum genera studiosissime colligunt, quo suum opus, tum coloris, tum odoris, summa varietate distinguant.

Quod natura in suo principatu, hoc ipsum in nature imitatione præstant eruditi pictores, qui non vno colore tabulas oblinunt, sed multorum temperie artificiosissime variant, & expoliunt. Quin ipse Zeuxis omnium in pingendo ingeniosissimus, vt eximiam muliebris formæ dignitatem exprimeret, quinque sibi virgines speciosissimas ad imitandum, à Crotoniatis dari postulat, vt in vnâ imaginem multarum pulchritudinem transfunderet. At dices, varia lectione obrui, & confundi ingenia, ita est, si infirma sint, si tumultuaria, si perperam legant sine duce, sine luce, sine fructu lectionis.

Quia verò talia sunt puerorum, benè, & salubriter præcipiant, qui eos, in vnus Cicero-nis lectionem incumbere, quam diligentissime volunt. Ita enim contingit, vt principem eloquentiæ spiritum, à primario oratore, & felicitus hauriant, & alijs vitijs, quæ imprudens lectio multa secum affert, careant. Accedit, quod tunc debiliore sunt stomacho, nec multa concoquere, atque digerere valeant. Verum postquam salubriori succo, à principijs fuerint imbuti, nihil vetat, quo minus varia perlegant, vt ab aliorum virtutibus aliquid trahant, quod suis astruant fundamentis, quin & ex ipsis, quos animaduertent erroribus in stylo, fiant cautiore. Sic igitur noster ille imi-

tator, vt prudens ille Vlysses, qui

πολλὰ γὰρ ἔσται & νόον ἐύχρηστος

Multorum mores vidit, & vrbes.

Vel etiam, vt magnus ille Antonius, qui in spiritualis vite studio currens, ex multorum virtutibus perfectissimam veluti vitæ tabulam collustraret. Nihil verò vetat in hac illustratio-ne omnium, vnâ nobis, eumque optimam, eligere, cuius pabulo potissimum innutria-mur, quod spectatissimis viris, video contigisse, qui singulares aliquos auctores habuerunt in delicijs, quos è lino raro deponabant: dissuauabatur Philolaum Plato, Platonem Cicero, Alexander Mammæ officia Cicero-nis assiduò legebat, D. Paulum Andronicus imperator supra ceteros amauit, in vno Terulliano D. Cyprianus conqueſcebat.

Novine an veteres imitandi.

CAPVT XIII.

VT vno veteri, sic antiquis auctoribus omnium penè hominum consensus plus laudis, & existimationis tribuit. Imò, & nouos fastidiosa sæcula, aut respuunt, aut infra merita longè deterunt, huc spectat querela Valerij Martialis.

Esse quid hoc dicam, viuis quod fama negatur?

Et sua quod rarus sæcula lector amat?

Hi sunt inuadit nimirum Regule mores,

Præferunt antiquis, semper, ut illa nouis.

Sic viderem ingrati, Pompeij quarimus umbram

Et laudant Cæuli vtilia templa senes.

Ennius est lectus saluo tibi Roma Marone?

Epulus riserunt sæcula Maonidem.

Rara coronato plausere theatra Menandro.

Norat Nasonem sola Corinna suum.

Cornelius Tacitus hoc ascribit hominum

malignitati, sicut Martialis inuidiæ. *Vtio realis* *Cornel. Ta-*
gnitatu humana vetera sunt in laude, præsentia in *cit. in Dial.*
fastidio. Omnibus enim insurum est, vt raro *Cur noui*
(quod ait ingeniosus poeta) velint ingenio *sunt in fasti-*
cedere, & hanc laudem affectent, quam dum *dio.*
vident ab alio præripi, palmam eius adhuc nascentem conantur infringere. Accedit, quod veteres veluti in partem gloriæ hæreditatem, & longa sæculorum serie corroboratam, venerint, de cuius gradu à nouis, licet ingeniosissimis, deijci nullo modo possunt. Quæ opinio eruditionis, etiam si falsa fuisset, aut re ipsa mi-

nor,

Libri per-
multi ad
multiplicem
eruditionem
necessarij.
Simile de
sidoribus.

Cic. de in-
uente.

Pueri mi-
nuu capaces
vniuersæ le-
ctionis.

Aliquis

author ad
familiarum
consuetudi-
nem deli-
gendum.

Martial.

l. 5. ep. 10.

Cornel. Ta-

cit. in Dial.

Cur noui

sunt in fasti-

dio.

nor, tamen adeo omnium mentibus inoleuit, ut difficulti negotio diuelli possit.

Qui fictitium suis grunnitum simulabat Parmenio, Græci olim theatri amores, & delicia, tantam sibi apud omnium animos conciliarat dexteritatis opinionem, ut ipsi porcorum grunnitus editi, nihil ad Parmenionum suum esse dicerentur: simili ratione nouorum industria, licet re ipsa excellentissima, famæ & iudiciorum malignitate, sapius obruitur.

Veteres non tantum opinione nouo antecellunt. Cur veteres noua prastantiores.

An etiam extant legitimæ causæ, cur nouis veteres præferantur, neque illud in sola opinione nouis temeritate situm est, atque collocatum? Primum illi, quo à fonte propius abfuerunt, magis sinceris riuulos videntur exhaustisse, qui deinde per varia ingenia, eaque, ut fert humana imbecillitas, diuersis virtutibus obliuiscunt, integritatis plurimum amiserunt. Deinde quod ad eloquentiæ rationem maxime attinet, antiqui ferè omnes molesta peregrinarum linguarum disciplina exsoluti, toti in suam incubuerunt; ex quo contingit, ut naturæ præsidij instructi, mox arte, & continua exercitatione corroborati, incredibiles facerent progressus. At nos in linguis a puero triti, & quasi in necessitate pistinum amandati, tardè admodum sapere incipimus. Quid, quod illi, qui in vnoquoque genere excellentes fuerunt, in vnam, quam ipsi delegerunt facultatem, toto animi impetu se coniecerunt: nos lenocinante curiositatis malo volitamus per omnia, & passim *Coruus insequimur* (ut ait ille) *ισταγ, λυαγ,* nihil dum mente cõcipientes, in quod defixa nostra conquiscescat industria. Postremo, quæ antiqui oratores scripserunt, ea magno labore, multorum annorum curriculo, ingenti studio elaborarunt, quod se æternitati pingere arguerentur. Nos informes plerumque lætus, & cruda adhuc studia, in lucem hominum propellimus, quo fit, ut ad veterum decus tardè quis accedat.

Neque verò hoc à me ita dictum velim, ut omnes continuè nouos auctores repudiandos putem. Sunt enim plerique, vel supra veteres, eximij. Sed in euoluendis antiquis teritur via securior.

Qui maxime inter veteres imitandi, obiter notantur.

CAPVT XIV.

Quid singu. **T** *Huycides* densus, & breuis, & semper

instans sibi, lasciuientis orationis luxuriam tanquam falce refecabit.

Herodotus dulcis, solus, & quasi amnis sine salebris iucunditatem asperget.

Xenophon in affectata iucunditas, sed quæ nulla affectatio consequi possit, lepore & gratiis verba perfusa det.

Plato non linguæ solum, verum etiam animi, ac virtutis Magister, dictis afferet maiestatem.

Aristoteles, doctus acer, acutus, nectros, & iudicium conferet.

Isocrates nitidus, & comptus, dicendi veneres instillabit, & structuram orationis numeris, quasi pictis alicuius, vermiculatam distinguet.

Demosthenes, quo nec grauior vsquam, nec temperatior, vim, iudicium, lacertos, temperiem largietur.

Philo, *Platonis* æmulus, in sensibus, & verbis, amplitudinem, atque admirabilitatem.

Iosephus antiquitatum Iudaicarum scriptor characterem virilem, accuratam iudicij limam, & vbi vult oratorem agere, aureum sententiarum, & verborum flumen.

Dio Chrysostomus, Cornu est quoddam (ut aiunt) *Amaltheæ*, ita dicendi vehementia, vbertate, & varietate præstat. Siquidem *Platonem*, & *Demosthenem* sequutus, candore quodam, ac contorta simplicitate respondet, ut ait *Philolstratus*, *καθαρερ, αἰ μαγαδες τοις οργανοις πρὸς ηχη.* Ut organis assentiant tibi, sic ille magnis istis Heroibus, elegantibus modulis accipit.

In eo excellens affectuum temperatio, vibrata acutus entymemata, exemplorum copia, ac plerumque ad exhilarandam orationem fabulæ, narrationesque intertextæ. Compositio, ut *Philosophum* decebat, nihil habet, aut sublimitatis ostentandæ, aut captandæ iucunditatis gratia inuouatum.

Pistarchus, nunquam satis laudatus auctor, non inanem dictionis furum, & pueriles calamistros, sed magnum iudicij in differendo lumen, dispositionis accuratam rationem, & optimarum rerum ingentem sylvam legentibus suggerit. Is verò est *Oceanus*,

Εξ οὐκ ἐρ, πάντες ὠραμῶν, ἡ πᾶσα δαλασσα,

Καὶ πᾶσα κρηνα,

& quod *Agathius* scholasticus, de eo scripsit, *ὁμοιωσις ἔλα.* Nullus ad innutriendum stylum vberior est, aut opulentior.

Dionysius Halicarnassensis, qui tam libenter

R Censio

li auctores conferant virtutis.

Photius in bibliotheca. Synes. in Dione. Ion. in Omphale. Μαγάδα, seu μάγδιον tibiā vocat. teste Didymo.

Censorē agit in Criticis, à Photio ita cēsetur, ἐν τῇ φράσει καὶ τῇ λέξει ἀκαταμάχτη, καὶ ἐν τοῖς ἀνακρίσεσιν ἀκριβὲς τῶν πολλῶν, τὸ λόγον ἐπιβιάζομεν. ἢ κατὰ μέτρον, ἢ ἡμετέροις. ἢ κατὰ διδόντα ἀφελείας ποιῆσι, καὶ οὐκ ἐν τῷ χαρακτὲρ σκληρὸν ἐπιπέσει: Stylus eius atque dictio nouatorem sapit, & uerū per insuetam uulgō uiam, orationem impellit. At rerum singularum minuta explicatio, & sensus illi quādam simplicitatem affert, & ne ad ineratam atque asperum sermonem abripiatur, uetat.

Videtur mihi sanē author bonus, sed qui plus habeat, ut apparet, in scribendo, morosē eloquentiæ quā felicitatis.

Suid & Photio.

Arianus magnificē de se admōdum sentit, ne dicam arroganter, his uerbis: ἀπαξίως ἑμαυτὸ φανερά καταπέτηεν ἐν ἀνθρώποις τὰ ἀλεξάνδρου ἔργα ὅσις ἦ ἀνταδρα ὑπὲρ ἑμαυτῶν γινώσκων, τὸ ἰσοδομα οὐκ ἐν δόμοι ἀναρχάφαι, &c.

Ariani supercilium.

Alexandrum dignū prædicat, qui res tantas gereret, se, qui scriptis illustraret; addit: (Quisquis uerō sum, qui ita de me sentiam, nomen quidem adscribere nihil attinet, neque enim obsecrum inter mortales est.) Quem non deterreat hæc arrogantia? Certē Photij iudicio, exilis est, & parum ad styli opulentiam conferre potest, floruit Antoninorum temporibus; consularū etiam functus; ex quo tanti spiritus hominis efferebuerunt.

Herodotus longē præstantior est. Nam eius dictio suavis est, atque pellucens: uocibus autem utitur temperatis, neque supra modum Atticis; quo fit, ut neque nauuam sermonis gratiam contempat, nec in contemptam degeneret exilitatem. In historia uerō, nec superuacaneis tumet, nec omittit necessaria omnino: Photij iudicio omnibus historiæ uirtutibus paucis cedit.

Lucians, quod ad stylum attinet, longē optimus est: λέξις ἐπιτήδεια τῆς καὶ κυρία, καὶ τῶν ἐπιφασιῶν διαπερατοῦσα, κεχηρημένη, ut notat Phorius. Dictio eius illustris, propria, efficax. Distinctionis ad hæc, atque puritatis, æque, ut perspicuitatis, & aptæ magnitudinis, si quis alius, per studiosus est, compositionem quoque & structuram orationis tanta dextertate concipnat, ut lector credat se non orationes legere, sed iucundum aliquod carmen suis auribus instillari. Verū in istis, & similibus authoribus non tanti debet esse linguæ puritas,

ut ex eorum uellectione puritatis animi patiamur dispendium. Quod enim uerius, quam lingua excolere mentem, quæ sola diuina est, negligere?

Herodorus ipsi scriptor, habet summā sine affectatione simplicitatem, atque iucunditatem, magnam in narrationibus suauitatem, periodos conortulas & elegantes ad tummū totus est in eo genere melleus; sed quid iuuat Theagenis & Charicleæ amores legere, in rerum uerō cœlestium amore frigidere? satis constat, huic librum grauissimo consilio displicuisse: Authorem Episcopum fuisse aiunt, ideo à patribus Orthodoxis dignitate priuatum; hoc tamen Photius non asseuerat, sed dubitanter dicit, τὴν τῆς καὶ ἀποκοπῆς τυχὲν ἀζητήματα φασίν.

Philostratus à Photio dicitur, τὴν φράσιν σαφῆς, ἐπιχαριστῆ καὶ ἀφοριστικῆς, καὶ βρύων γλυκύτητος, καὶ τῶν ἀρχαϊσμῶν, καὶ τῶν καινοπραξέων: τὸ σιωπῆσιων ἐπιδοκιμοῦμαι, stylo aperto, gratioso, conciso; dulcedinē & gratijs affluenti, sed qui, ut sophista, ex affectatione uerbis que, tum prisicis tum nouis, laudem querat suauitatis.

Eius Apollonius non est legendus; sine antidoto Eusebij aduersus Hieroclem: & apud Federicū Morellas, uir egregiē doctus, utrumque excudi curauit.

Aphthonius Sophista, & scribendi argumento, & styli elegantia; uir ore, delicijs mirificē delectat; sed totus est ad palæstræ uitorem potius quàm ad ciuilem orationem factus.

Eunapius, impiorum laudator, piorum uero Imperatorum, sicut & Zosimus, insectator, dictione satis est ornatus, nec non compositione, atque structura orationis, cultus: hæc tamē quæ affectat, ἀλλὰ σοῦτῶν ἐς, ἐλεφαντῶν ἕτερον, καὶ τὴν φράσιν σουδῆστον, & reliqua similia, Photio non ἀποδοκίμαζονται.

Anisides, cuius & nunc extant uariæ orationes, Photij iudicio, κάλλος habet, καὶ διότης; non modō elaboratam præfert orationem, sed quæ uim etiam dicendi habeat.

Themistius est τὴν φράσιν σαφῆς, καὶ ἀπειρητῆτος, καὶ ἀνδρῆς, καὶ λέξαι πολιτικῆς, καὶ ἐν τῷ σεμνῶν ἀπικληθῆσας, χροῖα μῦθος.

Sermo, inquit Phorius, illi apertus, superuacaneis carens, ac floridus. Verba à cōmuni usu non discedunt, inclinant tamen in grauitatē: quæ

quæ laus est eximij oratoris, & certè ab eloquentiæ præstantia nomen *εὐφράδης* nactus est, huius orationes è Græco vertit Dionysius Peræius aoster, vir de græcis literis perbene meritus.

Libanius, inter xui sui sophistas florentissimus extitit, & Iuliano eximie dilectus. Regula enim, & norma fuit sermonis Attici, *Κανὼν*, & *ἡ δὲ μὲν λέγουσιν ἄρτι*. Verùm, dum nimis diligens, ac curiosus esse studet, quod est vmbra libus istis fatale vitium, persæpe orationis gratiam, ac venustatem obscuritate corrumpit, & affectatione figurarum in multa frigida delabatur, quod notavit D. Chrysostomus, eius intemperstios affectus irridens, in oratione de saucto Babyla martyre.

Iulianus quoque Cæsar affectavit nomen eloquentis, natura, & arte satis ad id instructus. Atque in eo Libanio præceptoris suo valde æfinis est, quod Atticam dictionem, & minime tumidam habet; Verùm in orationibus nimis olere videtur scholam, & vulgaria Rhetorum præcepta, quæ sanctè admodum obseruat. Id èd. in multis lentus, & tædij plenus fastidium parit. Melius sibi consuluisse, si auitæ potius pietati, quàm Græcalorum sophistarum nugis studuisset.

In latinis vnus est *Cicero*, qui certissimus dux ad eloquentiam esse possit, quem idè adolescentum mentibus instillari quam studiosissimè oportet, antequam prægestiens curiositas in aliam se, atque aliam subinde lectionem efferat. Sed nimis in hac re sunt iniqui Censores, qui cæteros latinæ auctores, eosq; egregios quasi numeros censent, & de republica literaria deturbados, dū vnus laudibus plenus, quàm par est, veltificatur. Fatendum est enim, multa à Cicero scripta fuisse, quæ pro ratione rerum, temporum, auium placuerunt, quæ omnia, si vbique ducantur in imitatione, non sunt idem pondus habitura. Quis enim cum ferat, qui apud homines negotiosos, & *φιλοκακονίους* apud aures rerum potius avidas, quam verborum lentam, otiosam rationem, longosq; verborum, & peridorum tractus ingerat, & ita se Ciceronianum putet? Omnino quicquid alteri simile est, necesse est minus sit eo, quod imitatur, vt vmbra corpore, vt imago facie, & actus histriionum veris affectibus. Quod in orationibus euenit. Nam que ijs, quæ in exemplum assumimus, subest natura, & vera vis. Contra omnis imitatio facta est, & ad alienum propositum commodatur.

Ex quo fit, vt qui se vni, vel etiam Cicero omnium principi totos addixerunt, maximè ab eius perfectione, ipsius imitationis natura, ita ferente discedant, & otiosi, atque supini, si quid modo longius circumducant, sanctè asserunt Cicero nem ita loquuturum fuisse, quæ tamen languida sunt necessario, cum neque vim, neque genium aliquem oratoris, qui in imitatores æque transfundi vix potest, habeant.

Peccant igitur, qui vnum tantum sibi imitandum proponunt, cum perfectio ex multorum ingeniorum veluti temperie consurgat. Dion ille, quem corou Amaltheæ nominatum diximus, aureus orator appellatus, quod Platone, & Demosthenem summa dexteritate miscuisset Bene igitur faciunt, qui postquam à tenebris Ciceroe apprimè imbuti sunt, iam confirmato iudicio, alios cum delectu legunt, quorum gemmis Tullij purpuram illuminent. Inter hos primus occurrit

Sallustius nauus auctor, & minimè otiosus, acer, velox, grauis, sententiosus, pressus verbis, rebus affluens, sensibus diues, & sublimis, qui licet floridam illam styli antænitatem, & leni tractu, atque æquabili tenore fluentem, orationis ambitum non habeat, potest tamen mirum in modum, dictionis læguorem corroborare, illique vim, & aculeos, quibus virilius concitata vibretur, addere: in eo pleraque duriuscula sunt, pleraque austerà, & quæ Thucydide sapiant, quæ non sunt omnibus imitanda, sed ipse hoc dicendi genus sectatus est.

Cæsar, lenissimo amni similis fluit, multus in ea virtute, quam Hermogenes *ἡ δὲ πόνητος* nominat, nos styli puritatem, perspicuitatemque dicimus; Apparet in eo mira naturæ, atque ingenij felicitas, candor, facilitas, Nihil detortum, nihil affectatum, nihil puerile, minus ornamentorum habet, sed & minus inepiarum, in eo genere, quod tractat, prudens est, & foelix, ad exemplar conformationemque historici styli perutilis. Qui vit si fora vacasset, eodè vigore dixisset, quo bellauit.

Titus Linius lacteum flumen orationis fundit, de quo præclarè Quintilianus. Est (inquit) in narrando miræ iucunditatis, clarissimique candoris, tum in concionibus, supra quam narrari potest, eloquens. Ita dicuntur omnia cum rebus, tum personis accommodata. Sed affectus quidem, præcipue eos, qui sunt dulciores, nemo historicorum commendauit magis, ab eodè em Hero doto comparatur, mi-

hi tamen plus hic suavitatis, ille plus gravitatis, & splendoris habere videtur.

Plinius Maior, et si totus in res fertur, dicendi tamen, ut apparet, in multis gravitatem, vigorem, acumenque habuit. Sed non est ubique sui similis, pleraque enim acutè suat, & rotundè dicta, alia nimis exiliter concisa, & quæ aures non implent, multa subobscura, quæ nimia celeritate animum, intelligentiamque transvolent, nonnulla neglecta, & inculta. Plinium desiderare videntur in Plinio. Est tamen ad verborum proprietatem, & usum longè utilissimus.

Seneca parem ingenio non habuit, & admirandus potius videtur, quàm laudandus. Is cū eo tempore floreret, quo iam verboso illo poriodorum ambitu aures fatigatae, res, sententias, & acumina desiderabant, ad eum stylum animum adiecit, qui isto sæculo ferè placebat omnibus, eloquentia iam è rostris ad principū aulas, & basilicas translata. Fabius Quintilianus, qui eodem tempore floruit, & ad Domitianū usque tempora Senecæ superiuit, eundem videret passim apud principes viros, nobilissimosque iuvenes, ingenij laudibus florentem, illi, quanquam moderatè, pro ingenij candore succensuit, & contrarium stylum, qui plus salubritatis, & disciplinæ veteris, minus admirabilitatis haberet, retinens, Senecam in institutionibus oratorij non nihil fugillat.

Fab. 10. c. Sicigitur ille, Ex industria Senecam in omni genere eloquentiæ verlatum distuli, propter vulgaram falso de me opinionem, qua damnare eum & inuisum quoque habere sum cre-

Judicium.
Quintil. de Seneca parū aequum.
ditus. Quod accidit mihi, dum corruptum, & omnibus vitijs fractum dicendi genus, reuocare ad seueriora iudicia contendo. Tum autè ferè hic in manibus adolescentum fuit. Quem non equidem omnino conabar excutere, sed potioribus præferti non sinebam, quos ille non destitit incellere, cum diuersi consensu generis placere se in dicendo posse. ijs, quibus illi placerent, diffideret. Amabant autem magis, quam imitabantur, tantumque ab illo defluere, quantum ille ab antiquis descenderet, foret enim oprandum, pares, aut saltem proximos illi viro fieri.

Sed placebat propter sola vitia, & ad ea se quisque dirigebat effugienda, quæ poterat, deinde cum se iactaret, eodè modo dicere Senecam, infamabat. Cuius & multa, & magnæ alioqui virtutes fuerunt. Ingenium facile, & copiosum, plurimum studij, multarum rerum

cognitio, in quo tamen aliquando ab ijs, quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus est.

Multa in eo, clara quæ sententiæ, multa etiam morum gratia legenda, sed in eloquendo corrupta pleraque; atque eò perniciosissima, quod abundant dulcibus vitijs. Velles eum ingenio suo dixisse, alieno iudicio. Nam si aliqua contempsisset, si parum concupisset, si non omnia sua amasset, si rerum pondera minutissimis sententijs non fregisset, consensu potius eruditorum, quàm puerorum amore comprobaretur.

Apparet in Senecam Quintilianus paulò iniquior, qui licet videatur eum commendare laudibus, plurimum tamen detexit, ut faciunt, qui honestius obtretere solent, dum laudes maledictis compeniunt.

Obijcit ei admirationem sui, contemptum aliorum: de quo nihil attinet dicere. Quales enim fuerint Senecæ mores, vira laudatissimè acta, & gloriofus pro veritate exitus: declarauit.

De stylo tantum loquor, quod minutissimis sententijs rerum pondera fregit, quàm sit iniquum omnes vident, qui neminem sententijs gratiorem agnosunt, quod eius eloquutio in plerisque corrupta, & perniciosissima sit (ita enim loquitur) nimis intemperanter dictū. Erat enim latinæ peritissimus, sed quia stylum, pro rerum, & temporum statu, alienū à Rhetorum schola in multis affectauit, non ideo dicendus est perniciosissimè loqui, nisi apud eos, qui suo ingenio, & stylo omnes metiri volunt. Adde, à pueris tantū amari, quod manifestæ calumniæ est. Nam verò puer L. Iunius Noderatus, qui eius temporibus floruit, & eundem virum excellentis ingenij, atque doctrinæ nominat, num Plinius maior, qui suæ ævo Principem eruditissimus non veritus est appellare? Num Suetonius qui eundem maxime omnibus placuisse, soli Caligulæ, cui nihil boni placere poterat, propter singularem ingenij peruersitatem, displicuisse? Num puer Cal. 6. 43. Fronto, qui Senecam ijs sum asserit aurea sæcula reformare, & Deos ab humano genere exultantes, eius opera reuocatos, hominibus contracta societate, miserū. Num Dion, qui Dio 49. 1. *παναριστος τοῦ κατὰ τὸν Γαίον ἀπαρτάρτα.* Significat omnibus sui æui Romanis sapientia, & eruditione præstitisse. Hæc cōtra Quintilianum, & Aulum Gellium, qui libro 12. No. 6.

Noctium Atticarum Senecæ intemperanter nã edicit, grauisissimi auctores censuerunt, & censent omnes viri cordati, qui hoc potissimum auctore delectantur, quorum auctoritati debebat potius Erasmus acquiescere, quã tam antiquum, tam grauem auctorem nouis dictionibus iacellere.

Valerius Maximus, vt *Ægyptus* Homerica; bonis, & malis mixtus est: In plerisque enim est acutus, & subtilis, quod maximè vult videri in plerisque durus, subobscurus, & ad plebeium sermonem abiectus, à puritate, & candore latini sermonis longius discedit. Est tamẽ in eo iucunda, tot historiarum quasi florum congesta varietas, & breuitas narrationum, acuminibus sententiarum, non raro tam aptè aspersa, vt nihil videatur amœniss.

Cornelius Tacitus totus ad grauitatem factus est, vir acris (vt apparet) ingenij, iudicijq; limatissimi, qui tantum à furo, & calamistris puerilibus discedit, quantum sensuum amplitudine, & orationis granditate assurgit. Viris aptior est, quam pueris, & ad iudicium conformandum, quam ad alendam orationis copiam, quæ in adolescentibus requiritur, accommodatior. Pleraque in eius structura suspensa sunt, concisa, & nimis breuitate contrita, quæ ad paleam eloquentiæ succum non habent.

Florus in alio prorsus genere nitidus, fluens comptus, & vt eius fert nomen, verè floridus, plus habet palestræ declamatoriæ, quã virtutum, & latertorum.

Quintus Curtius medium quodam iter sequutus, magnam styli salubritatem consecutus est. Nam ita dilucide narrat, vt amicum sine salebris fluere credas, & tantis præterea venetibus orationem perfundit, vt non mediocriter lectores, & amatores suos oblectet. Conciones autem habet, tam argutas, & suaves, vt Herodoto, & Xenophonte nihilo videatur inferior.

Quintilianus loquitur, vt sentit, in vtroq; paucis exceptis, valde syncerus, vt qui neque verborum nouitate, atque insolentia orationis iuueniliter exultat, neque se ad plebeium sermonem exilitate demittit. In hoc genere, quod difficillimum est, auream mediocritatem seruauit, in grauitate ornatus, in ornatu grauis.

Ex eius disciplina prodijt *Plinius iunior* politus, si quisquã alius & suauis; & ornatus, cuius stylium (vt ipse ait) apes cõplere floribus, & innectere videntur. Inuentio in eo genero-

sa, dispositio apta, figuratum lumina concinnè disposita, & venustas quædam orationi perpetua efflorescens. Summam habet laudem in Traiani Panegyrico, quem studiosissimè, vt apparet, elaborauit. Mallem tamen interdum in eo breuitati studuisset, neque prolixas orationes, quas ipse defendit, tanto pere amasset, ingenio suo velificatus. Certè iucunda ipsa fastidiosos animos satietate obruit, & summæ voluptatis extrema tædium occupat.

Apuleius eleganti procul dubio, & faceto fuit ingenio, sed eo, & Musis, non modò styli insolentis, verum etiam argumenti nouitate abusus est, auctor procul dubio cautæ lectionis, & periculosa imitationis, maximè quod abundat dulcibus vitijs.

In *Sidonio Apollinari* ingens, vt apparet, ingenij vigor. Stylus talis est, qualem corrupta Gothici idiomatibus sæcula, marcida iam eloquentiæ laurea ferebant: Omnino ab Atticis, & Ciceronianis auribus alienus est. Sed tamen magis ob multas virtutes admirandus, quod præmortua Romana facundia hæc scripserit, quam ob temporis vitia accusandus videtur.

Magna *Aurelii Cassiodori* mens, quæ inter hæc Gothici sæculi barbariem, quasi sidus quoddam eluxit, stylo veniam deprecatur, & facile impetrat.

Ammianus miles Græcus, tantos habet plerunque spiritus, vt quæ hircosa, si liceat ita appellare, latinitate scripsit, placere possint inter vnguentatos: quod de Ennio non inurbane olim Seneca fertur dixisse.

Quod verò ad SS. Patrum eloquentiam attinet, sensus potius in multis, maximè verò in latinis, quã stylus, aut verba, legẽ habet imitationis. Ignoscite tenuitati meæ, Beata, & lucida sanctorum mentes, neque vos cum cæteris commisceo, neque priuatas laudes inuenio, quibus vestra illa sancta, sublimè, admitandã potius, quã predicandã eloquentiã satis efferre possim. Vos inanès sapientiæ fumos contempseritis: Vos alias meditati estis laureas, alios vobis triumphos peperistis; vos omnium primi ô sanctissimi, & fortissimi milites, Ægyptum spoliastis: vos ancillantis facundie humilitatem calcastis: vos opulentiam omniã veterum, qua ipsi per iniuriam abusi fuerant, in sacros vsus congestistis, & contrito Mogenis idolo ex eius auro coronam, magnis præterea, & lucentibus gemmis illuminatam, comparastis. Vestra pectora, generosæ mentis do-

Patrum
maxime la-
tinorum
sensu po-
tius, quam
verba imi-
tanda.

Vu. & dig-
nitas celestis
eloquentia.

micilia, indomitos reginæ eloquentiæ spiritus aluerunt. Vestra lingua in Spiritus sancti officina proculsa sunt: vestra ora, æterni Dei fistula, cœleste nectar in omnium gentium aures latissime diffuderunt.

Ecquid eloquentia *Athanasij* robustius, quæ Imperatorum furias, & frementis in se penitentiæ mundi pondus excepit, sustinuit, profligauit?

Qualis & quantus *Gregorius* ille *Naxianzenus*, cum cœlestis ingenij pennis subnixus in arcana Theologiæ mysteria penetrat, & quasi Deus fulminans, tonat & machinatur quàm acer, quàm velox, quàm grauis, & ubique sui similis, ubi Apostatam Cæsarem æterno maculat supplicio?

Quis *Basilio* sanctior, & eloquentior: cuius vim dicendi admittatus summus, qui tunc inter Ethnicos ferebatur, eloquentiæ magister *Libanius*, eam non immeritò anteponebat omnibus, Βασίλειον ἔχων πλεονεξία ὑπερφορῶν.

Erat illi vnus pro centum millibus, in eloquentia, *Basilius*: & hæc vir à *Basilio* religione difunctus, & Christianis palmis infensus.

Quid *Chrysostomus*, quo nomine appellari potest: nisi Theatrum quoddam à uina eloquentiæ dicam, in quo Deus abundè uideri uoluit, quid posset uitæ sanctitas cum vi dicendi coniuncta: Huius suauitatem Antiocheni admirati sunt, Maiestatem Byzantini suspexerunt, vim Principes & Augustæ timuerunt, omnis sæculorum coluit & colit memoria.

Quid *Gregorius Nyssenus*, & *Casarius*, num & ipsi *Gregoriorum* fato, aureum flumen orationis fundunt?

Ephrem uerò *Syrus*, quasi fax ardens, omnium animos incendit, atque inflammat.

Clemens Alexandrinus, *Cyillus*, *Theodoretus*, inter eloquentes summè docti, inter doctos summè eloquentes.

Gregorius Thaumaturgus, insignis ubique miraculorum artifex, styli quoque habet admirabilitatem.

Synesius nobis *Platonem*, *Demosthenem*, *Pindarum*, Christiano ore loquentes dedit. *Hilarij* sunt ingentes spiritus, Dei, ut apparet uiribus incitati.

At illi suo sanguine purpurati Oratores, *Insinus*, & *Cyprianus*, num tantum præstare feruntur cæteris hominibus dicendo, quantum homines ipsi brutis animantibus antecellunt?

Item uerò *Ambrosius* num uidetur nectare &

ambrosia innutritus: tam suaves habet tamarugas plerumque orationis delicias, ut apes, quæ infantuli cunas & os circumsederunt, credas adhuc in eius labellis festinare.

Augustinus ad pugnam aptior quàm ad pænam, uehemens, acer, subtilis, non puerilis & uerbofa facundiæ, sed cœlestis eloquentiæ torrens domum Dei fecundis doctrinæ riuus exhilarans, aduersariorum propugnacula proterre atque demolitur.

Hieronymus in omni genere summus artifex, quas styli diuitias habet, quæ lumina, quos aculos: Dubites doctumne magis an eloquentem debeas appellare! In *Leoni* labris sedet maiestas, Vis & impetus *Saluianum*, stipant quasi satellites.

Toti uerò doctrinæ & cœlestis facundiæ, plusquam mellitis fauis depluunt *Gregorius Magnus*, & Christo doctore professus *Rhetor Bernardus*.

Boetij Sewerini, ut censet *Scaliger*, ingenium, eruditio, ars, sapientia, prouocat omnes auctores: illi neque densitas sententiarum uentem, neque acumen abstulit caudorem.

Origenes & *Tertullianus*, etsi ab aliorum superioritate exciderunt, à dicendi tamen sublimitate non recedunt.

Ad summum quibus eloquentiæ bastis, & lacertis aduersariorum castra fulminant, *Arnobius*, *Lactantius*, & qui summa dictionis felicitate præditus est, *felix Minutius*.

O fortunata eloquentiæ fides, nec uos dispicio, nec iudico, nec laudo: sed magis impofito labris digito ueneror!

Quomodo imitandum.

CAPVT XV.

Quæ sint uitiöse imitationis errores, dictum est superius: nunc qua ratione imitandum sit, uideamus. Tria omnino in auctoribus ad perfectam imitationem spectanda: Inuentio, Dispositio, & Elocutio; sed, & prius intelligenda sunt quàm in imitationem tradantur, quo fit ut Rhetores ignaui parum in imitatione & iudicio proficiant, quòd Locorum, Enthymematum, & Figuratum imperiti, locutiones tantum & uerba congerant.

Inuentio primus est fons, ex quo fecundari oportet ingenia, & plenius irrigari. Hunc supra cætera summi auctores attendunt, qui se ex alienis inuentis miscere, locupletantur,

Optima ratio imitatio

totus est Homericus, Virgilius; ex Platone, I-focrate, & Demosthene, quas diuitias cōge-
 sit Maecius Tullius; sed qua dexteritate, offen-
 dam, vna aut altera similitudine. Qui debilita-
 re stomachi laborant, varios cibos capiunt; sed
 reddunt indigestos. At contra, qui integra va-
 letudine, & firmis corporis viribus præstant,
 eisdem ore manfos, & in stomachum ingestos,
 calore demum naturali concomos in succulē-
 tant carnem conuertunt. Ita se res habet in i-
 mitoribus, frigidi quidam sunt, & ignaui,
 qui quod acceperunt, reddunt, sed longe dete-
 rius: Alij, ingenij vti quasi calore focum, & lu-
 mine, summa felicitate in suum conuertunt: il-
 li non ad hærescunt ad verba, sed imitantur
 vim reconditam sapientie, cogitationum cel-
 situdinem, tractationem humani animi, dispo-
 nendi prudentiam, colligendi acumen, pugna-
 di alacritatem. Ad summum fiunt similes bon-
 nis authoribus, quos imitantur, non vt simia,
 sed vt filij, qui præter paternarum virtutum si-
 militudinem, aliquid imò omnia præferunt
 sua. Ostendo exemplis; Panoplia Virgilij, vbi
 arma Æneæ fabricantur, & describuntur, om-
 nino expressa est ex Homero: sed qua indu-
 stria? præit quidem Homerus cum facula in-
 uentionis: At Virgilius rem animo totam al-
 tius repetens eximit amplificat, non verbis in-
 anibus sed magnificis sensibus. hoc decerpit; il-
 lud reijcit: hoc immutat, illud auget. Mox a-
 liud tractum longius rescindit, aliud nimia
 breuitate concisum fundit latius. Ad summum
 Homerus in cælo, Vulcani officinam consti-
 tuit minus decorē hic,

*Insula Sicaniæ iuxta latus Acoliamq;
 Erigitur Liparen fumantibus ardua saxis:
 Quam subter specus, & Cyclopium exesa camē-
 nis
 Antra Æneæ tonant, validiq; incudibus ictus
 Auditi referunt gemitum: friduntq; cæuernæ
 Sorsitura Chalybum, & fornacibus ignis anhe-
 lat.
 Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
 In vtroque Vulcanus, à Deabus inuenitur
 in ærumnosis laboribus desudans. Hoc ambo-
 bus commune. At iam apud Homerum tri-
 podas fabricat, & cætera leuiora:*

Ἰσοδά, ἡ δὲ ἑκαστὴ πένταξ ἐτεχεν
 Ἐδίδου περὶ πύλον ὄψαδ' ἑμοῖο, ἀροῖο
 Κρόσσῳ δ' ὅσ' ὑπὸ χύλα ἐκάσθ' ἐπυθμῆνι θῆ-
 ρε,
 ὄψασι δὲ αὐτόματι θεῶν δούσωνται ἀγῶνα:

Virgilius verò longè grauius Cyclopas pin-
 git in fulmine elaborantes:

*Ferrum exercebant vasso Cyclopes in antro,
 Bronzesque, Steropesque, & nudum membra Py-
 rammon.*

*Hu informatum manibus iam parte polita
 Fulmen erat; toto genitor qua plurima caelo
 Deiecit in terras: pars imperfecta manebat.
 Tres imbræ torti radios, tres nubis aquosæ,
 Addidorant, rutili tres ignis, & alius Austri,
 Fulgores nunc terrificos, sonitumque, metumq;
 Miscebant operi flammæq; sequacibus iras.
 Parte alia Marti, currumq; rotaq; volucres
 Instabant, quibus illa viros, quibus excitat vy-
 bes.*

*Ægidæq; horribilem turbata Pallada arma,
 Certatim squammis serpentum auroque pe-
 libant.*

*Contextæque anguis, ipsaq; in pectore Dina
 Gorgona deiecit vertentem lumina collo.*

*Incumbunt deinde in armâ opifices. Home-
 rus quidem bene, sed communibus verbis de-
 scribit.*

καλὸν δὲ ὁ πυρὶ βάλμεν ἀτερπτα, χαλατερόν-
 τε

καὶ χρυσὸν τεκνῆντα & ἀργυρον αὐτὰρ ἐπεῖτα
 ὄνησ' ὅσ' ἀμοδῆσθ' ἔμελλαν ἀμωνα γένητο δ'
 χρυσί

Παύσα χαλατερόν, ἐτέρησι δ' ἔγιντο πυρὶ χάλυ.

Virgilius in descriptione rei efficacior, seu-
 sus aliter ferit:

*at illi
 Ocyus incubuere omnes, pariterq; laborem
 Sortiti, fluit as riuus, aurich, metallum,
 Valsificusq; chalybs vasta fornace liquefit.
 Ingentem clypeum infirmant, unum omnia con-
 tra*

*Tela Latinorum: septenosq; orbibus orbes
 Impediunt. Alij ventosis follibus auas
 Accipiunt, redduntque, alij stridentia tingunt
 Æra læcu, q; mit impetu incudibus antrum:
 Illi inter sese multa vi brachia tollunt
 In numerum, versantq; tonaci surcipe ferrum
 Ad summum in clypeo Achillis leuia & fri-
 uola insculpta: In cæuro Æneæ prudentissime
 & artificiosissime res Itale effinguntur.*

*Hoc demum est feliciter
 imitari.*

270

QUOMODO DEMOSTHENEM

Cicero fuerit imitatus.

CAPVT XVI.

DEMOSTHENES.

Πρῶτον μὲν, ὡς ἐν ἄλλοις Ἀθηνάοις, θεοῖς εὐχομαι πάντα καὶ πάσαις, ὅτιν ἐνόησαν ἔχειν ἐγὼ διατελεῖν τῆς πόλεως, καὶ πάντων ὑμῶν, τοσαύτων ὑπάρχει μοι παρ' ὑμῶν εἰς τῆς πόλεως ἰσχυρὰ. ἔπειτα ὅπερ ἔστι μέγιστον ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ τὸ ὑμετέρας εὐσεβείας καὶ τὸ δόξης, τὸτο παραστήσω τοὺς θεοὺς ὑμῶν, μή τ' ἀντιέκον σύμβουλον ποιήσασθε, περὶ τῆς πάσης ἀκρίβης ὑμῶν ἐμὸν δεῖ.

Demosth. exordium orat. de corona.
Demosth. & Ciceroni exordia à precatone.

Primum Deos & Deas precor, Athenienses, ut quantum ego benevolentiam erga Rempu. & vos vniuersos constanter habeo, tanta à vobis in hoc iudicio mihi tribuatur. Deinde, ut Dii, id quod maximè vos, vestramque religionem, & gloriam tuebitur, in eam vos sententiam adducant, ne aduersarium, quomodo sim audiendus, in consilium adhibeatis.

CICERO.

Quod precatus sum à Dijs immortalibus, Iudices, more institutoque maiorum, illo die quo auspiciò comitijs centuriatis L. Murènâ Consulem renuntiaui, ut ea res mihi magistratuique meo, populo plebique Romanæ benè atque feliciter eueniret. Eadem precor ab ipsè Dijs immortalibus, ob eiusdem hominis consularum, vnâ cum salute obtinendum, ut vestræ mentes atque sententiæ, cum populi Romani voluntatè suffragijsque consentiant, eaque res vobis populoque Romano, pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque afferat.

Cicero pro Muræna.

Vterque orditur à precatone. Demosthenes duo postulat, benevolentiam erga se ciuitatis tantam quantum habet in vniuersum populum: Deinde, ut mentes Atheniensium, & in suam causam, & in populi gloriam inclinèt. Non omnia vno exordio obsequutus est Tullius, ne imitatio nimis esset manifesta. Alterũ addam exordium, ut quomodo vtrunque fuerit imitatus, ostendam: Idem ad Quirites, post reditum, sic incipit:

Quod precatus à loue Optimo Maximo, ceterisque Dijs immortalibus, sum, Quirites, eo tempore, cum me fortunaque meas, pro vestra

incolumitate, otio, concordiaque deuoni, ut si meas rationes vnquam vestræ salutis anteposuissem, temporenam poenam sustinerem, mea voluntate susceptam. Sin & ea, quæ ante gesseram, conseruandæ ciuitatis causâ gessissem, & illam miseram profectorem vestræ salutis gratia suscepissem, ut quod odii scelerati homines, & audaces in Rempub. & in omnes bonos conceptum, iam diu continerent, id in me vnum positum, quàm in optimum quemque, & in vniuersam Rempub. deflecterent. Hoc si animo in vos, liberoque vestros fuisset, ut aliquando vos, Patresque Conscriptos, Italiamque vniuersam memoria mei, misericordia, desideriumque teneret.

DEMOSTHENES.

Θεοῖς εὐχομαι πάντα, καὶ πάσαις.

Hoc siccum. At Cicero illam precatonem magnificam reddit ex adiunctis, non modo precatur nunc, sed antea precatus est *More institutoque Maiorum*, & hoc plus habet auctoritatis (illo die, quo auspiciò comitijs centuriatis L. Murenam Consulem renuntiaui,) hoc religionis tuit, & felicitatis.

Demosthenes ὅτιν ἐνόησαν ἔχειν διατελεῖν τῆς πόλεως καὶ πάντων ὑμῶν, hoc mediocri stylo perextum.

CICERO.

Longè magnificentius suam illam benevolentiam profulam ostendit, ut totus in affectu, & amorem transiisse videatur, non modo enim (Fortunas pro Reip. incolumitate, otio, concordiaque deuoni,) sed quod amariùs est, optauit, (ut si suas rationes publicæ salutis anteposuisset, sempiternam poenam sustineret.) Non hæc simplex Demosthenis benevolentia, sed amor adentissimus.

Demosthenes τοσαύτων ὑπάρχει μοι παρ' ὑμῶν. Cicero non tantum benevolentiam petit, sed, quod exulem, & calamitosum decuerat, memoriam, misericordiam, desiderium.

Et Demosthenes, ἔπειτα ὅπερ ἔστι μέγιστον ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ τὸ ὑμετέρας εὐσεβείας, καὶ τὸ δόξης, ἔτο παραστήσω τοὺς θεοὺς ὑμῶν.

Altera petitio, in quo vterque postulat iudicum mentes inclinare in ciuitatis gloriam, & fauorem suæ causæ.

Cicero hæc longè disertius. Ut vestræ mentes, atque sententiæ cum P. R. voluntatè, suffragijs

fragijs consentiant: eaque res vobis populoque Romano pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque afferat. Nihil otiose dictum: *Mētēs* in cognoscendo; *sententia* in decernendo: deinde optat *pacem* sine hoste, *tranquillitatem* sine turba & seditione: *otium* sine molestia & negotio, *concordiam* sine vilo dissidio. Et hæc omnia commemoravit, non τὴν δόξαν, quia in eo erat Respub. statu ob Carilinæ coniurationem, vt magis de salute quàm de gloria cogitaret. Ad summum, quod ille dixit, τῆς ὑμετέρας ἐπιβίωσιν, religionis mentionem faciens, & pietatis; quanto hic illustrius? (Quòd si illa solennis comitiorum precatio consularibus auspicijs consecrata, tantam habet in se vim & religionem, quantam Reipubl. dignitas postulat.) Deinde quomodo in animos blandè grauiterque simul inluit? (Quæ cum ita sint, iudices, & cum omnis Deorum immortalium potestas, aut translata sit ad vos, aut certè communicata vobiscum; idem Consul eum vestræ fidei commendat.)

Alius est in Philippicis locus, vbi vterque populum ad hæreditatem gloriæ à maioribus relictam hortatur.

DEMOSTHENES.

Philipp. 3. Ὑμῖν οἱ πρόγονοι τὸ τὸ γέρας ἐκτίσαντ, καὶ κατέλιπον ὑμῖν πολλῶν, καὶ ἡλῶν, καὶ μεγάλων κληρῶν.

Hæc inchoata, apud Ciceronem perfecta. (Mortem quidem omnibus natura proposuit. Crudelitatem mortis, & dedecus, virtus propulsare solet, quæ propria est Romani generis, & seminis; hanc retinete quæso, Quirites, quam vobis tanquam hæreditatem, maiores vestri reliquerunt.) Hæc grauias, & supra Demosthenis locum sententiola: addit;

(Quamquam alia omnia incerta sunt, caduca, mobilia. Virtus est vna altissimis defixa radicibus, quæ nunquam vlla vi labefactari potest, nunquam dimoueri loco. (Hæc sententiôsè dicta ad summum auget, à rebus gestis maiorum.)

(Hæc maiores vestri primùm vniuersam Italianam deuicerunt, deinde Carthaginem exciderunt, Numantiam euerterunt, potentissimos Reges, bellicosissimas gentes in ditionem huius Imperij redegerunt.) Illæ sunt animorū faces Demosthenes cum tam latum haberet campum, in Marathone, Xerxe, Mardonio, nihil eorum attingit, quæ maximè hoc loco videbantur commemoranda.

Et quæ dicuntur in contemptum Philippi, δλεῖν ὁ Μακεδῶν, num apud Ciceronem γοργότερα;

Est igitur, Quirites, P. R. victori omnium gentium, omne certamen, cum excurfore, cum Spartaco.

In oratione funebri vterque perorat Pathecticòs.

DEMOSTHENES.

Οἱ δὲ εὐδαίμονες τῶν δικαίων λογισμῶν πρώτον μὴ ἀντιμικρῶ χρόνῳ εἰς πολὺν, καὶ τὸ ἀπαντᾶν εὐχλείαν ἀγῶνων καταλείψουσιν, οὐδὲ καὶ παῖδες αὐτῶν ὀνομαστοὶ γραφήσονται, καὶ γονεῖς οἱ τῶν ἀπερὶ πλεῖστον γηροβροφῆτονται, παραβουλεύοντες τῶν πένθη τὴν τῶν εὐχλείων ἔχοντες.

CICERO.

O fortunata mors, quæ naturæ debita, patriæ est potissimum reddita. Vos verò patriæ natos iudico, quorum etiam nomen à Marte est; vt idem Deus urbem hanc gentibus, vos huic urbi genuisse videatur; In fuga, scæda mors est; in victoria, gloriosa. Etenim Mars ex acie fortissimum quemque pignerari solet.

Et de consolatione proximorum.

Opeima est hæc quidem consolatio parentibus, quod tanta reipublicæ præsidia genuerint: Liberis, quod habebunt domestica exempla virtutum: Coniugibus, quod ijs viris earebunt, quos laudare quam lugere præstabit; Fratribus, quod in se vt corporum sic virtutū similitudinem esse confident.

Demosthenes parentibus tantum, & filijs; hic coniugibus & fratribus appositam largitur consolationem, & de militū mortuorū gloria.

DEMOSTHENES.

Οὓς γὰρ ἀπαντᾶ ἡ πᾶσις δαπάνη δημοσίᾳ, κοινῶν δὲ ἰσχυρῶν μόνον τυχάνουσιν, οὐδὲ τι δὲ οὐ μόνον οἱ συγγενεῖς καὶ πολῖται, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ὄσων Ἑλλάδα χερὶ προσεπέεισεν, καὶ πένθη δὲ καὶ τὸ οἰκισμῆς τὸ πένθη μέρους.

CICERO.

At Cicero longè illustrius & παθητικώτερον per apostrophem ad mortuos.

Actum igitur præclatè vobiscum, fortissimi, dum vixistis; nunc verò etiam sanctissimi milites, quod vestra virtus, nec obliuione eorum qui nunc sunt, nec reticentia posterorum

φρανου
excorliu
uofh. 6
ουου.

insepulta esse poterit: Cūm vobis immortale monumentum suis penē manibus, senatus populiq̄ue Romanus extruxerit.

Hæc longē grauiora, verbisq̄ue & sententijs magis excelsa: & de statu nouæ vitæ, apud beatas insulas, vterque magnificē.

DEMOSTHENES.

Πῶς οὐ χρὴ τῆς ἐλευθερίας νομίζεσθαι, οὗς παρὰ θεοῦ εἰκότως ἀντίφῃται τῆς κατὰ θεοῦ εἶναι, τὴν αὐτὴν τὰς ἐχούσας τῆς προτέρας ἀγαθοῦς ἀνίσταται ἐκ Μικαρίων νότοις.

CICERO.

Tractat per apostrophen continuam: quæ longè plus habet affectus.

Uti igitur impij, quos cæcidistis, etiam ad inferos pœnas patricidij lucent: Vos verò, qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem & locum consecuti.

Vterque improborum accusationem, hic Æschinis, ille Verrii, oblatam diuino consilio, Iudicibus proponit, quo eos ad vindicandum faciant actiores.

DEMOSTHENES.

Inorat. de falsa legat. Τὸ πονεῖν τίνα ἠγέσθαι καὶ βέλτομας, καὶ τὰ νόμιμα συμβεβηκότα πάντα, ἐπὶ ταῖς ἐυδύνουσι στασι, δειμονίας τινὸς ἐλευθερίας ἐνδείγμα τῆ πρόλει καὶ ἐπινοῶν.

Hæc ferimè transfusant, antequam capiantur; quippe dicit existimare se, ea quæ in hac causâ contigerunt, diuinæ eiusdem beneuolentiæ erga ciuitatem esse indicia.

Cicero longè excelsus:

Quod erat optandum maximè (Iudices) & quod vnum ad inuidiam vestri ordinis infamiamq̄ue iudiciorum sedendam, maximè pertinebat.

Animaduertis, vt suspendit animos, vt erigat, & iam desiderio sciendi stimulat? deinde pergit:

Id non humano consilio, sed propè diuinitus datum, atque oblatum vobis summo Reipub. tempore videtur.

Disce singula, non tantum daturus, quasi ad possessionē, sed offertur in manus, & offertur non ab hominibus, sed à Dijs: quo deinde tempore? Summo, hoc est, deposita prope hac Reip. parte (vt ipse dixit al. as) ad summum: Initio præmisit causam eximiam huius beneuolentiæ ad inuidiam clarissimè ordinis, infamiam

que iudiciorum sedendam: quod diu fuerat à bonis optatum. Hæc omnia magis sunt ponderis.

Vterque, ille contra Aristocratem, hic pro Milone, tabula & Orestis meminerunt, quæ aliquid cædis ratio iusta confirmaretur.

DEMOSTHENES.

Λογισθέντες ὅτι ματὲρ αὐτῆς ἀπεκτόνωσας, ὁμολογῶν, ἑαὶν δίκαιον τυχεῖ, ἀποφύγει.

CICERO.

Itaque hoc (Iudices) non sine causâ fictis fabulis doctissimi homines memoria præodiderunt, cum qui patris vlciscendi causâ matrem necauisset, non solum diuina, sed etiam sapientissimæ Deæ sententia liberatum. Hoc grauius & numerosius fictis fabulis, ne videretur nisi hoc argumento, quod affert tanquam corollarium. Doctissimi homines conciliat auctoritatem dicto: Eam, prudenter tacet nomen, ne videatur istas fabulas Græcorum dicere gloriofius. Sic in Matræna, poetæ nescio quis, (intimè tamen nouerat) patris vlciscendi causâ, hoc fuit necessarium addere. Non solum diuina, [alij scribunt humana], sed remanet semper contentio: Non solum diuina qualibet (sunt etiam Diij minores,) sed Dea sapientissima.

Vterque sententiosè dixit, de populi instantia & concionum fluctibus.

DEMOSTHENES.

Ὅχιον ἀταβηχότατον πρὸς ματαίων ἀπάντων, καὶ ἀσωστότατον, ὥσπερ ἐστὶ θαλάττη κύμα κατὰ τὴν, ὡς ἀντυχὴ καὶ ἐμῶν ὁ μὲν ἤλθεν, ὁ δὲ ἀπὸ ἡλίου μέλει οὐδενὶ τῶ κοινῶν, ἀλλ' οὐδὲ μὲν ἡμεῖς.

Vulgus res omnium inconsideratissima atque imprudentissima: perinde enim atque in mari vagi fluctus, casu voluntur. Hic quidem aduentus alius autem discedit. Nemo rempublicam curat, sed ne meminit quidem.

Cicero blandius, amœnius, vberius:

Nihil est incertius vulgò, nihil obscurius voluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. Quod enim stertum, quem Euripum, tot motus, tantas & tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbaciones, & quantos æstus habet ratio comitiorum? Dies intermissus vnus, aut nox interposita, sæpè perturbat omnia, & totam opinionem, parua nonnunquam commutat aura rumoris. Sæpè etiam sine vlla aperta causâ,

Demost. contra Aristocratem.

Cicero pro Matræna.

caussa, sic aliud quam existimamus, aut non nunquam ita factum esse, etiam populus admireretur, quasi verò non ipse fecerit.

Vterque cum reum teneret convictum manifestis criminibus, ille Aristocratem, hic Verem, excusationem rejicit, qua & hæc alios fecisse patroni dicebant.

DEMOSTHENES.

Demosth. cō-
tra Aristoc-
ratem.
Ἐπεὶ ἄντι τοῦ γε δοκέει, καὶ σφάδρα ἀναδύει
εἶναι τὸν θεὸν ὁ λόγος, ὡς γέγονε καὶ πρότερον
τινὶ ἄλλοις πικρὰ ἱερήματα, οὐ γὰρ εἶπε
πώποτε μὴ κατὰ νόμους ἐπράχθη, οὐδ' ἔτι ἰ-
μιμήσατο, ἰὰ τὸν ἀποφύγειν σοὶ προσήμε, ἀλ-
λά τῶν ἀπείσοι πολλοὺ μᾶλλον ἀλέσκειν διὰ τὰ δ-
τα.

Ad hæc impudentissima videtur huiusmodi quæ affertur excusatio: Quod & talia prius de cetera contigerint: neque enim, si quid tum contra leges commissum est, idque es imitatus, idcirco videris absolvendus, sed eo magis condemnandus.

CICERO.

(Quid igitur dicit fecisse alios? quid est hoc? verum crimini defensio, an comitatus exilio quaeritur?) Viden' ut subtilis & ῥητορικός; Deinde: ut enim assentiar orationi tuæ, defensionem tamen non probabo, potius enim te damnato, cæteris angustior locus improbitatis defendendæ relinquetur, quam te absoluto, alij, quod audacissime fecerunt, recte fecisse existimantur.

Vterque vim & utilitatem legum magnifica exornatione complexus est.

DEMOSTHENES.

In evat. con-
tra Aristoc.
Ἀλλὰ ὅτι πᾶς ὁ τ' πόλιος καὶ τ' νόμων κόσ-
μος, ἡ ἀνδρεία, ἡ δίκαιος, σιωπῶν ἀπέται καὶ δια-
φείρεται κατὰ τὸν καὶ τὸν αἵμα σαφῶς ὑ-
μῖν ὅπως εἶπεν, λέξω ἢ οὐδὲν περὶ τῶν οὐδενί, οὐδ' ἰ-
στον, ἀλλ' ὅ πάντες ὑμεῖς ἴσα ὁμοίως ἐμοί, εἰ γάρ
τις ὑμῶν ἐξετάσασιν βλάπτει τι ποτ' ἐπὶ τὸ αἴγιον,
καὶ το ποιῶν τὴν βλάβην συλλέγειν, τὸ δὴ μὲν εἰς
τὴν ἐκκλησίαν ἀναβαίνειν, τὰ δικαστήρια πληθ-
δου, τὰς ἐνάς ἀρχὰς τῆς νέας ἐκδύσας ὑπέσθ-
ναι, πάντα δὲ ἴσῃ ἢ πόλις δίκαιον καὶ σώζεται,
καὶ γίνονται τὸς νόμους ἐσθρασε.

Quod & longius prosequitur: ostendit igitur inductione facta, cæcus, conciones, magistratus, fora, edicta, omnia legibus fieri.

Cicero pro
Clemente.

CICERO.

Cicero hoc ornatiùs, excelisus, gratius, (ut corpora nostra sine mente, sic civitas sine lege, suis partibus, & nervis, ac sanguine, membris uti non potest.) Hoc graue & excitatum: (Legum ministri, magistratus: legum interpretes, iudices: legum denique idcirco omnes serui sumus, ut liberi esse possimus.) Illud ornatum & acutum. Quod vltimò affertur ad inductionem, vrbatum & iucundum est. (Quid est, quo ab te iudices tali dignitate præditi coerceantur? Vos autem, iudices, quamobrem ex ista magna multitudine civium, tam pauci de hominum fortunis sententiam fertis? Quo iure Actius, quid voluit; dixit? cur mihi tandiu potestas dicendi datur? Quid sibi autem illi scribit? Quid lictores, quid cæteri, quos apparere huic quaestioni videt? Voluit, opinor, hæc omnia lege fieri; eorumque hoc iudicium quasi mente quadam administrari, & regi.

Quædam porro nonnunquam tam claris imitationis lineamentis à Cicerone exprimuntur, ut eum (quod aiunt) duo non sit similius, quam hic suo exemplari: quanquam ad molliores orationis commissuras paucula verba aut, addit aut omittit, aut etiam mutat: Sic in oratione Cyri loquutus est Xenophon:

Οὐ γὰρ ἤκιστα τὸ γε ἀσαφῶς δοκῆτε εἶπ-
ναι, ὡς οὐδ' ἐστομα ἐγὼ εἶμι, ἐπαλάν τὸ ἀνδρα-
πίε βίω τελευτήσω, οὐδὲ γὰρ ἔν τε τὴν ψυχὴν
γε ἐώρατε, ἀλλ' οἷς διαγράψετε, τὸς αὐτὸν
ὡς οὐσαν χροτοφάει.

At Cicero:

(Nolite arbitrari, ò mihi charissimi filij, me cum à vobis discessero, nusquam, aut nullum fore, nec enim dum eram vobiscum, animum meum videbatis: sed cum esse in hoc corpore, ex ijs rebus quas gerebam, intellegebatis: eundem igitur esse credite, etiamsi nullum videbitis.) Sed hæc plenius cum ad vberem exemplorum copiam deuenimus; nunc & eloquentiæ speciem, & oratoris personam conformasse sufficiet; sequentibus libris de ipso artificis opere pluribus Deo auspice dicendum erit.

Finis libri tertij.